

บทที่ ๒

ลักษณะของชุมชนภาคใต้และภูมิหลังของวรรณคดีที่นำมาศึกษา

ก่อนจะกล่าวถึงลักษณะชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ควรจะทำความเข้าใจกับลักษณะของชุมชนภาคใต้พอสังเขปก่อน เพื่อเป็นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในวรรณคดีต่อไป

ลักษณะภูมิประเทศ

ภาคใต้ คือดินแดนที่อยู่ทางทิศใต้ของประเทศไทย ประกอบด้วยพื้นที่ ๑๔ จังหวัด ได้แก่ ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต กระบี่ พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส

ที่ตั้งตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้ คือ ตั้งแต่ละติจูดที่ ๑๑ องศา ๔๒ ลิปดาเหนือ ลงมาจนถึงละติจูดที่ ๕ องศา ๓๗ ลิปดาเหนือ คิดเป็นระยะทาง ๕๕๒ กิโลเมตร ส่วนกว้างอยู่ระหว่างลองจิจูด ๙๘ องศาตะวันออก กับลองจิจูดที่ ๑๐๒ องศาตะวันออก มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๗๐.๑๘๕ ตารางกิโลเมตร (สุริวงษ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔ : ๔๑)

ลักษณะภูมิประเทศของภาคใต้แตกต่างจากภูมิประเทศของภาคอื่นๆ ทุกภาค คือภาคใต้มีลักษณะแคบยาวเป็นแผ่นดินต่อเนื่องจากภาคกลางที่ยื่นเป็นแหลมทอดตัวจากเหนือลงสู่ใต้ และเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรมลายู พื้นที่ส่วนที่แคบที่สุดประมาณ ๑๐.๖ กิโลเมตร คือด้านตะวันตกจากเขตประเทศพม่า ถึงปากห้วยห้วยโทน ตำบลคลองวาฬ อำเภอเมือง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนกว้างที่สุดประมาณ ๑๕๕-๒๐๐ กิโลเมตร คือด้านตะวันตกจากบ้านสาคร ตำบลสาคร อำเภอสายบุรี จังหวัดสตูล ถึงด้านทิศตะวันออกที่บ้านตะเวะ ตำบลปะเสยะวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี (ประทุม ชุ่มพันธุ์เพ็ง, ๒๕๔๔ : ๑๓) มีทะเลอยู่ทั้งสองข้างของแหลมคือทะเลอันดามันอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรอินเดีย และอ่าวไทยอันเป็นส่วนหนึ่งของมหาสมุทรแปซิฟิก ฝั่งทะเลทั้งสองด้านยาว ๑,๖๗๒ กิโลเมตร หรือ ๘๓.๔ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๖๖ ของพื้นที่ประเทศ (ประทุม ชุ่มพันธุ์เพ็ง, ๒๕๔๔ : ๑๓) มีภูเขาทอดยาวจากเหนือลงใต้ ชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเป็นที่ราบ ส่วนด้านตะวันตกของภาค มีเทือกเขาตะนาวศรีทอดยาวเป็นสันของ

คาบสมุทรเรื่อยลงไปจนถึงจังหวัดกระบี่ และยังมีเทือกเขานครศรีธรรมราชและสันกาลาศีรีทอดยาวลงไปต่อเขตแดนประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย กล่าวได้ว่าภาคใต้ของไทยตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอันยิ่งใหญ่สองมหาสมุทร และเป็นเส้นทางติดต่อสัญจรของชนชาติต่างๆ ทั้งใกล้ไกลมาเป็นเวลานาน (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐ : ๒๓)

การที่พื้นที่ของภาคใต้มีลักษณะดังกล่าวทำให้ชาวไทยภาคใต้อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีใจกว้าง รักพวกพ้อง และเป็นนักสู้ การมีทะเลล้อมรอบและมีที่ราบชายฝั่ง ทำให้เกิดอาชีพสำคัญของชาวไทยภาคใต้ ได้แก่ การประมง และการเกษตร (รัชดา เสพมงคลเลิศ, ๒๕๓๕ : ๑๓)

ชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชนภาคใต้

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวแยกเป็น ๒ ข้อย่อยคือ การตั้งชุมชน และวิถีชีวิตของชาวชุมชนภาคใต้ ดังนี้

๑. การตั้งชุมชน

จากการศึกษาของอมรา ศรีสุชาติ (๒๕๔๔ : ๗-๓๗) พบว่า มีคนอยู่บนแผ่นดินภาคใต้เมื่อ ๔๐,๐๐๐ ปีมาแล้วเป็นต้นมา และได้แบ่งสมัยทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ออกเป็น ๒ ช่วงใหญ่คือ ช่วงเวลาก่อนคนอาศัยอยู่ และช่วงที่มีคนอยู่ซึ่งแยกออกเป็นช่วงสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงสมัยเริ่มประวัติศาสตร์ และช่วงประวัติศาสตร์

กล่าวเฉพาะช่วงที่มีคนอยู่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์แบ่งช่วงย่อยได้อีก ๒ ช่วง คือช่วงระยะเวลา ๔๐,๐๐๐ ปีถึง ๒,๒๐๐ ปี เป็นช่วงเวลาที่คนสร้างวัฒนธรรมและสืบทอดวัฒนธรรม โดยไม่มีหลักฐานการบันทึกเรื่องราวของคนด้วยอักษรหรือตัวหนังสือในการสื่อสารแต่อย่างใด ในช่วงระยะเวลาระหว่าง ๓,๐๐๐ – ๒,๒๐๐ ปี เป็นช่วงเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรมของการพัฒนาจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ไปสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ ซึ่งอมรา ตันนิษฐานว่า มีคนก่อนประวัติศาสตร์อาศัยอยู่ในภาคใต้ แต่ไม่ได้อยู่ที่เดิม เพราะที่เดิมกลับกลายเป็นที่สูงไปแล้วทั้งยังอยู่ห่างจากทะเลจึงพากันเคลื่อนย้ายไปอยู่บริเวณแผ่นดินที่เกิดใหม่ซึ่ง โผล่พื้นน้ำขึ้นมา (อมรา ศรีสุชาติ, ๒๕๔๔ : ๗)

ส่วนช่วงสมัยเริ่มแรกประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติศาสตร์ เป็นช่วงตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งในช่วงศตวรรษที่ ๕-๖ ปรากฏหลักฐานเอกสาร โบราณกล่าวถึงภาคใต้และเมืองท่าที่สำคัญ เช่น ลังกาไสกะ กภูทวิป ตักโกละ เป็นเมืองท่ารุ่นแรกและแหล่งชุมชนเชื่อมโยงแหล่งเมืองท่าทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออก แสดงว่าภาคใต้เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรมาที่สำคัฒมาตั้งแต่ยุคโบราณ (อมรา ศรีสุชาติ, ๒๕๔๔: ๘)

ปัจจัยสำคัญ ๔ ประการที่หล่อหลอมให้ชุมชนภาคใต้กลายเป็นแ่งวัฒนธรรมชุมชนนับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ ๑) ทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพทางธรณีสัณฐาน ภูมิอากาศ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ๒) ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ พันธุกรรมทางชาติพันธุ์ คุณภาพและปริมาณของทรัพยากรบุคคล ๓) ทรัพยากรทางภูมิปัญญา ได้แก่ วิธีการจัดการ การตั้งสม และการพัฒนาเทคนิควิธี ตลอดจนเครื่องมือเครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องใช้เพื่อความอยู่รอดและอยู่ได้ง่าย และ ๔) อำนาจการปกครอง หมายถึงฐานอำนาจ และการใช้อำนาจของผู้นำหรือผู้กุมอำนาจ ทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและที่ตั้งใจให้มี ซึ่งอาณาเขตภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันตลอดไปจนถึงแหลมมลายูและหมู่เกาะใกล้เคียง มีปัจจัยเหล่านี้ครบ (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔: ๗)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า บริเวณรอบอ่าวปัตตานีเคยเป็นแหล่งความเจริญแห่งหนึ่งบนคาบสมุทรไทย (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔: ๗) ในแถบที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลตะวันออกจะพบเมืองโบราณกระจายอยู่ เช่น ตามพรลิงค์ พัทลุง และ ปัตตานี (ลังกาสุกะ) เป็นต้น เหตุผลการตั้งหลักแหล่งชุมชนขึ้นอยู่กับ

๑. คุณภาพของดินและความสมบูรณ์ของน้ำ
๒. ปริมาณของพื้นที่เพาะปลูก อันเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเป็นที่ตั้งเมืองศูนย์กลางหรือเมืองแม่ และการแผ่ขยายประชากรออกไปโดยรอบเพื่อตั้งหลักแหล่งเพิ่มใหม่กระจายสาขา
๓. การแทรกแซงของชนกลุ่มอื่น อันเป็นเหตุให้เกิดการทำศึกสงคราม
๔. ความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ

(ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ๒๕๔๔ : ๑๗)

เนื่องจากภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศที่ขนาบด้วยทะเลอยู่สองฟากฝั่ง มีเทือกเขาและที่ราบชายฝั่ง ซึ่งกล่าวได้ว่ามีพื้นที่ที่แตกต่างกัน ทำให้บริเวณภาคใต้มีการตั้งชุมชนหลายลักษณะมากกว่าภาคอื่นๆ อาจจำแนกการตั้งชุมชนจากลักษณะพื้นที่ ตามที่เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐ : ๒๕) กล่าวไว้ ดังนี้

๑. ชุมชนบริเวณที่ราบชายฝั่ง เป็นบริเวณที่มีประชากรหนาแน่นกว่าบริเวณอื่น อาชีพของชาวชุมชนคือ ปลูกข้าว ปลูกผลไม้ ยางพารา และพืชสวน ชุมชนนี้จะรวมตัวอยู่บริเวณชายน้ำที่มีที่ทำกินกระจายอยู่รอบๆ

๒. ชุมชนบริเวณป่าเขาที่ไม่ลึกหรือสูงเกินไป ชุมชนจะอยู่ในที่ราบเล็กๆ ระหว่างเขา ทำสวนผลไม้ หรือสวนยาง บางครั้งอาจเป็นชุมชนชั่วคราวขนาดเล็กเพื่อทำเหมืองแร่ และเคลื่อนย้ายไปยังบริเวณอื่นเมื่อแร่ ณ บริเวณนั้นหมดลง

๓. ชุมชนบริเวณปากน้ำ เป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพประมงทะเล มักรวมตัวกันอยู่บริเวณปากน้ำ เมืองท่าเรือก็จะตั้งอยู่ในทำเลเดิมนี้นี้ด้วย ปัจจุบันชุมชนเหล่านี้กำลังร่วงโรย เพราะปลาในบริเวณชายฝั่งทะเลน้ำตื้นลดน้อยลง และชาวบ้านไม่มีขีดความสามารถที่จะทำประมงน้ำลึกไกลออกไป ขณะที่บริษัทใหญ่ที่มีทุนและเครื่องมือทันสมัยกำลังเริ่มรุกเข้ามาในชุมชนบริเวณนี้

๔. ชุมชนเมืองตามแนวสันทราย* มีความสำคัญโดดเด่นกว่าชุมชนอื่น ชุมชนนี้มีความปลอดภัยและสะดวกต่อการดำรงอยู่ และไม่ไกลจากแหล่งอาหารคือ ไร่นา ป่าเขา เป็นแหล่งสืบสานอารยธรรมและเป็นที่พักปะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจากหลายแหล่ง ชุมชนเหล่านี้เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนแพร่กระจายออกไปยังส่วนอื่นๆ ทั้งยังเป็นฐานอำนาจ การเมืองการปกครอง และเป็นศูนย์กลางการเดินทาง ไปมาหาสู่กันทั้งทางน้ำและทางบกในอดีตกาล

* แนวสันทราย (sand dune) เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของภาคใต้ เป็นผลของการที่มีทรายทับถมกันเป็นที่ดอนเป็นแนวยาว น้ำไม่ท่วม แต่มีน้ำใต้ดินที่สามารถขุดเป็นบ่อ เจาะน้ำจืดสนิทมาใช้ได้โดยสะดวก เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ เช่น ไชยา นครศรีธรรมราช และสทิงพระ เป็นต้น (รายละเอียดโปรดดู เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐ : ๒๔-๒๕)

แม้จะมีการตั้งชุมชนแตกต่างกันไปตามสภาพภูมิศาสตร์ แต่คนในแต่ละชุมชนก็มีวิถีในการร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่ตนเองมีในแต่ละชุมชน เช่น การผูกเถลของคนต่าง ชุมชน เพื่อ “ให้” สิ่งที่ตนเองมีมาก และ “รับ” สิ่งที่เขาขาด เช่น การนำของป่าหรือพืชผักสมุนไพรแลกเปลี่ยนเป็นต้น

เมื่อมองเห็นลักษณะของชุมชนภาคใต้พอสังเขปแล้ว ในหัวข้อต่อไปนี้จะ ได้พิจารณาสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คน ตลอดจนภูมิปัญญาของคนในชุมชนภาคใต้

๒. วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และภูมิปัญญาของคนในชุมชนภาคใต้

ชาวชุมชนภาคใต้ดำรงชีวิตโดยปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เช่น การขุดตระพังและบ่อน้ำ เป็นภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวภาคใต้ เนื่องจากแม่น้ำสายต่าง ๆ ในภาคใต้อยู่ใกล้ทะเล ยามน้ำขึ้น น้ำเค็มจะเอ่อเข้ามาในแผ่นดินมาก การที่จะได้นำจืดบริสุทธิ์จำเป็นต้องแสวงหาแหล่งน้ำจืด ชุมชนภาคใต้มีวิธีการหาแหล่งน้ำซึ่งเป็นความรู้ที่สะสมถ่ายทอดสืบต่อมา เช่น เลือกระบิเวณที่มีหญ้าเขียวขจีในฤดูแล้ง บริเวณที่มีต้น ไม้บางชนิดขึ้น เช่น กระจี๊ยะ มะเดื่อปล้อง บริเวณที่มีจอมปลวก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวิธีการทดสอบหาน้ำโดยการใส่กะลามะพร้าวซีกไปวางไว้ตามจุดที่สงสัยว่าจะมีตาน้ำอยู่ต้น ทิ้งไว้ตลอดคืน เมื่อหงายดู ถ้าพบว่ามีหยดน้ำจับอยู่มาก แสดงว่าตาน้ำอยู่ไม่ลึก เพราะน้ำระเหยจากใต้ดิน (เอกวิทย์ ฌ กลาง, ๒๕๔๐ : ๑๘๔) วิธีการเหล่านี้ได้มาจากการสังเกตและประสบการณ์ทำให้เกิดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

ชาวใต้มีวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนแบบพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากที่ตั้งชุมชนที่มีลักษณะหลากหลาย จำเป็นต้องอาศัยพึ่งพาสงกันและกัน เช่น ชาวสวนผลไม้ก็ต้องการข้าว กะปิ เกลือ กุ้งแห้ง จากหมู่บ้านบนที่ราบที่ปลูกข้าว พืชผัก และหมู่บ้านชายฝั่งประมง ส่วนหมู่บ้านชายฝั่งก็ต้องการของป่า เครื่องเทศ ผลไม้ พืช จากชุมชนที่อยู่ในป่าเขา นอกจากนี้ เนื่องจากสภาพพื้นที่ภาคใต้ตั้งแต่อดีตกาลเป็นศูนย์กลางทางการค้าของคาบสมุทรลาอู ทำให้เป็นแหล่งรองรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากคนภายนอกที่ใช้เส้นทางผ่านคาบสมุทร เช่น อินเดีย อาหรับ เปอร์เซียและจีน (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔ : ๘) จากการคบค้าสมาคมระหว่างชุมชนและบุคคลต่างๆ ทำให้คนภาคใต้โดยทั่วไปเป็นคนหูกว้างตากว้าง ใจคอข่าวสารการเปลี่ยนแปลงไม่เกรงกลัว และชอบเผชิญหน้ากับความเป็นจริง ขณะเดียวกันก็ได้พัฒนาคุณธรรมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้มาเยือน พัฒนาความเป็นนักเลง ใจใหญ่ และความร่วมมือร่วมใจหลายวิถี (เอกวิทย์ ฌ กลาง, ๒๕๔๐ : ๑๘๕)

ด้านอาชีพ สังคมชาวใต้เป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพของชาวใต้ส่วนใหญ่คือการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และประมง การเพาะปลูกทำได้เฉพาะบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเล โดยเฉพาะทางด้านทิศ ตะวันออกสามารถทำนาได้มาก นิยมปลูกข้าวเจ้าเป็นหลัก โดยจะใช้พื้นที่นาเกือบทั้งหมดปลูกข้าว เจ้าและיעדพื้นที่บางส่วนไว้ปลูกข้าวเหนียวเพื่อไว้สำหรับทำบุญและทำขนม

ด้านอาหารการกิน ส่วนมารับประทานข้าวเป็นอาหารหนักเพียงวันละ ๒ มื้อ คือมื้อเช้า และมื้อเย็น กับข้าวหลักในแต่ละมื้อส่วนมากจะไม่ขาดประเภทที่มีรสเผ็ด และประเภทที่มีน้ำแกง ดังนั้น แกงส้ม (แกงเหลือง) แกงไตปลา แกงกะทิ จึงเป็นอาหารที่แต่ละบ้านทำหมุนเวียนไปทุกวัน การมีน้ำแกงเป็นสิ่งจำเป็นจนมีสำนวนพูดว่า “ถ้ามีลูกหลานเป็นหญิง ใต้พลอยกินน้ำแกงมันมั่ง” (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๒๗ : ๒๘) สะท้อนให้เห็นนัยความหมายว่า ลูกผู้หญิงมักเอาใจใส่ ปรนนิบัติพ่อแม่ไม่ให้คอยขาดแคลน และเนื่องจากภาคใต้อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชผักนานาชนิด ผักสดจึงเป็นส่วนประกอบสำคัญของอาหารทุกมื้อ ผักสดแต่ละมื้อจะมีหลายชนิดเช่น กระถิน กระเจ็ด ผักบุ้ง แดงกวา ลูกเนียง สะตอ เพื่อรับประทานคู่กับแกง ยำ เรียกว่า ผักแกล้ม หรือผัก เหนาะ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๒๗ : ๓๑)

ด้านประเพณีและวัฒนธรรม ภาคใต้มีประเพณีและวัฒนธรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัย โบราณและยังคงสืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีที่สำคัญของชาวภาคใต้มีความสัมพันธ์ กับวิถีชีวิตของคนใต้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ได้แก่ ประเพณีที่เกี่ยวกับการเกิด การทำขวัญเด็ก การ แต่งงาน การบวช ประเพณีการทำศพ เป็นต้น

ด้านการศึกษาเล่าเรียน ในสมัยโบราณชาวภาคใต้ใช้อักษรขอมอย่างแพร่หลายจนเป็นภาษา ที่หนึ่ง ต่อมาเมื่ออักษรไทยเจริญขึ้น อักษรขอมจึงกลายเป็นภาษาที่สองไป ดังนั้น ในการศึกษาเล่า เรียน เมื่อผู้เรียนศึกษาอักษรไทยจนแตกฉานแล้ว ก็จะเรียนอักษรขอมเพื่อใช้ศึกษาเล่าเรียนธรรมะ ส่วนสำนักศึกษาเล่าเรียนนั้น ถ้าเป็นคนชั้นสูงจะศึกษาในวังเจ้าผู้ครองนครหรือตามบ้านของชุมชน นักปราชญ์ แต่ถ้าเป็นคนธรรมดาสามัญส่วนมากจะเรียนกันตามวัด เพราะพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่รับ ผิดชอบโดยตรง ถือว่าพระภิกษุเป็นผู้นำของสังคม ใครมีลูกหลานก็เอาไปฝากฝังให้เป็นลูกศิษย์พระ ตั้งแต่เยาว์ หรือไม่ก็บรรพชาให้เป็นสามเณร ดังนั้นลูกผู้หญิงจึงไม่มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน ต่อมาเมื่อมีผู้รู้หนังสือมากขึ้น การเรียนหนังสือจึงค่อยๆ ขยายสู่วงกว้าง อีกทั้งการสร้างโรงเรียน ขึ้นมาทำให้ไม่จำเป็นต้องเรียนกับพระภิกษุสงฆ์ที่วัดก็ได้ ผู้หญิงจึงมีโอกาสรู้หนังสือมากขึ้น

การเริ่มเรียนจะเริ่มจาก “นอโม กอ ขอ” ก่อนทุกครั้ง เหตุที่ต้องเรียนนอโมก่อนอื่น เนื่องจากเป็นลัทธิความเชื่อของนักปราชญ์และครูบาอาจารย์แต่ครั้งโบราณ ที่ถือว่าการศึกษาล่าเรียนจะต้องเริ่มกล่าวคำนมัสการพระหรือไหว้ครูเสียก่อนจะเป็นสิริมงคล ทำให้การเรียนประสบผลสำเร็จ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ๒๕๔๔: ๑๐๑) ดังนั้น จึงเป็นคำตอบว่า ทำไมการแต่งคัมภีร์ กวีนิพนธ์ ตำรานาน และวรรณคดีต่าง ๆ แต่โบราณ จึงต้องมีคำนมัสการพระและสรรเสริญคุณครูบาอาจารย์ก่อนเสมอ ดังตัวอย่างคำไหว้ครูจากวรรณคดีเรื่อง**นายคั่น** ดังนี้

หัตถ์ถึงบังคมคัล	อภิวันท์ครูอาจารย์
ผู้มีปัญญาญาณ	ในโวรหารชำนัญครัน
ฉานสิทริ์คิฉักแจ้ง	แต่งเรื่องราวกล่าวให้ขัน
ขอเชิญคำเนินผัน	มาสั่งสู่อยู่ในทรวง
จักแจ้งแต่งข้อโค	ให้น้ำใจใสแผ้วช่วง
คือแก้วจินดาควง	มาตั้งไว้ในพานทอง
ขอนบคุณอุปัชฌาย์	กรรมวาจาท่านทั้งสอง
คุณบิดุมารท่านอุ้มท้อง	ทรงคุณเลิศเกิดเกษา
เคารพพระสัสดี	สังหรณ์ปริในปัญญา
แห่งข้าผู้อุส่าห์	ผูกนียายไว้สักอัน
	(นายคั่น, หน้า ๑๘)*

จากคำไหว้ครูที่ยกมา เห็นได้ว่า ผู้แต่งให้ความสำคัญกับ “ครู” มาก ในคำกล่าวนมัสการนี้ มีการไหว้ “สัสดี” (เคารพพระสัสดี สังหรณ์ปริในปัญญา) การไหว้สัสดีนี้เป็นความเชื่อของชาวใต้ว่า ถ้าไหว้สัสดีแล้วเป็นมงคลแก่ตัวและนำความสวัสดิ์มีชัยมาให้ การไหว้สัสดีทำได้หลายโอกาส ที่ปฏิบัติเป็นประจำ เช่น ก่อนนอน ก่อนลงมือเรียนหนังสือทุกครั้งเพื่อให้จิตใจแจ่มใส มีสติปัญญาแตกฉาน เมื่อจะเข้ามอบตัวเป็นศิษย์ของพระ ครู หรือศิลปิน เมื่อหมอมจะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น ก็จะต้องไหว้สัสดีก่อนทุกครั้ง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐ : ๒๓๘.)

* การคัดข้อความจากวรรณคดีในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะอ้างอิงแหล่งที่มาเฉพาะชื่อหนังสือและเลขหน้าของหนังสือเท่านั้น

การละเล่น เป็นวิถีชีวิตอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญของชาวภาคใต้ โดยปกตินุษย์เมื่อว่างจากการทำงาน ย่อมแสวงหาความเพลิดเพลินเพื่อพักผ่อนและผ่อนคลายจากการทำงานหนัก ส่วนเด็กที่ยังไม่ได้อยู่ในวัยทำงาน การละเล่นเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมให้เด็กมีสุขภาพที่สมบูรณ์ การละเล่นที่ปรากฏในภาคใต้แบ่งเป็นการละเล่นของเด็ก และการละเล่นของผู้ใหญ่

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (๒๕๒๗ : ๕๗) แบ่งการละเล่นของเด็กภาคใต้ออกเป็น ๒ ประเภทคือ การละเล่นประเภทมิกติกา ซึ่งแบ่งย่อยออกเป็น ๒ ชนิดคือ การละเล่นที่มีบทร้องประกอบเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เช่น การละเล่นแมงมุม การละเล่นจ๊ะจิบ และการละเล่นที่ไม่มีบทร้องประกอบ เช่น การละเล่นหมากขุม การละเล่นเตย อีกประเภทหนึ่งเป็นการละเล่นที่ไม่มีมิกติกา กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ตายตัว แบ่งย่อยได้ ๓ ชนิดได้แก่ การละเล่นของเล่น การละเล่นปริศนาคำทาย และการละเล่นล้อหรือการละเล่นล้อเลียน เรียกว่า การทับ การเท็ง หรือการขบ เพื่อความสนุกสนานและบางครั้งคำล้อเหล่านี้แฝงไว้ด้วยคติสอนใจ ส่วนการละเล่นของผู้ใหญ่ มีทั้งการละเล่นที่เป็นกีฬาและบางครั้งเป็นการพนันด้วย เช่น การละเล่นสะบ้า การละเล่นชนไก่ เป็นต้น

การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้อีกประเภทหนึ่งคือ การละเล่นรื่นเริงมหรสพซึ่งจัดแสดงเพื่อความบันเทิงของผู้ชมเป็นสำคัญ โดยผู้แสดงหรือคณะผู้แสดงเป็นฝ่ายให้ความบันเทิง และมีผู้ฟังหรือผู้ชมเป็นฝ่ายรับ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ (๒๕๒๘ : ๕-๗) กล่าวว่า การละเล่นพื้นเมืองภาคใต้มีมูลเหตุที่เกิดขึ้นจำแนกได้ ๔ ประการคือ ๑.) เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง เช่น หนังตะลุง โนรา เพลงบอก คำตัก ลิเกป่า เป็นต้น ๒.) มีขึ้นเพื่อการเฉลิมฉลองในส่วนบุคคลหรือส่วนรวม เช่น การรำโนรากล่องหงส์ เกิดขึ้นในพิธีโกนจุก ร่องเงี้ยวแบบราชสำนัก เล่นเพื่อเฉลิมฉลองบุญบารมี พระราชา เป็นต้น ๓.) เพื่อเป็นพุทธบูชาในงานบุญงานกุศล เช่น มหาชาติทรงเครื่อง เพลงแห่ภาค เพลงเรือในพิธีชักพระ และ ๔.) เพื่อบวงสรวงผีसाงเทวดา เช่น การละเล่นดนตรีกาหลอในพิธีศพเพื่อบูชาพระสัวะหรือพระกาล การละเล่นโตะครีมนูชาวิญญาณบรรพบุรุษ เป็นต้น

ปัจจุบันการละเล่นหลายอย่างนอกจากจะเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังมีบทบาทในด้านการสื่อข่าวสารเพิ่มพูนความรู้ปฏิภาณของชาวภาคใต้อีกด้วย (เอกวิทย์ ณ ถกลาง, ๒๕๔๐ : ๒๔๔) เพราะมีการสอดแทรกสภาพความเป็นไปในสังคมปัจจุบันเข้าไปในเนื้อหา โดยเฉพาะหนังตะลุงมีลักษณะของการ “ด้น” ดังนั้น จึงสามารถสอดแทรกสถานการณ์ปัจจุบันเข้าไปในการเล่นหนังตะลุงอย่างเหมาะสม แม้จะนำเนื้อหาจากนิทานประโลมโลก หรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ก็ตาม เป็นลักษณะของการปรับตัวในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การล้อเลียนแดกดันฝ่ายบ้าน

เมืองในเรื่องที่เกี่ยวกับทุกข์สุขของราษฎร เป็นต้น (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐: ๒๔๕) ทำให้การละเล่นของภาคใต้ยังคงได้รับความนิยม เพราะตอบสนองทางอารมณ์ของผู้เสพได้ ในขณะที่การละเล่นในภูมิภาคอื่นค่อยๆ เสื่อมถอยไปเพราะมุ่งรักษาแบบแผนไว้มากกว่าที่จะปรับตัวตามสภาพสังคมดังเช่นการละเล่นของชาวภาคใต้

วิถีชีวิตที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การนับถือศาสนา ชุมชนในภาคใต้มีการนับถือศาสนาที่สำคัญ ๓ ศาสนาได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และศาสนาอิสลาม มีรายละเอียดดังนี้ (สรุปความจาก สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, ๒๕๒๕ : ๑๓๕-๑๔๓ และ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคณะ, ๒๕๔๓ : ๒๒-๒๔)

จากหลักฐานทางโบราณคดี ไม่ปรากฏชัดว่าศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่ภาคใต้ตั้งแต่สมัยใด หากถือตามหลักฐานทางโบราณวัตถุที่ค้นพบ เช่น เทวรูปพระวิษณุ สันนิษฐานว่าอยู่ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอำเภอนาสาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งการบูชาพระวิษณุเป็นไปตามคติศาสนาพราหมณ์นิกายไวษณพหรือวิษณุนิกาย และพบเอกสารถึงค์ซึ่งเป็นศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย สร้างประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๑ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๒ จึงพอจะยืนยันได้ว่าศาสนาพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามีพราหมณ์เป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในสมัยที่บริเวณนครศรีธรรมราชเรียกว่า ตามพรลึงค์ บางเมืองมีพราหมณ์ถึง ๑,๐๐๐ คน ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมหลายประการ เช่น สันนิษฐานการเมืองการปกครอง และความเชื่อเกี่ยวกับชีวิต เป็นต้น

ศาสนาพุทธ มีหลักฐานว่าศาสนาพุทธนิกายหินยานเข้ามาสู่ภาคใต้ตั้งแต่ช่วงใกล้ๆ กับพุทธศตวรรษที่ ๓ โดยพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์โมริยะทรงสนับสนุนให้ชาวอินเดียเดินทางเผยแพร่พุทธศาสนานิกายเถรวาทหรือหินยานนี้นอกประเทศอินเดีย โดยเฉพาะในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนพุทธศาสนานิกายมหายานเริ่มแพร่หลายในประเทศไทยราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ ๑๒ นิกายนี้มาจากสมัยราชวงศ์ปาละ-เสนะ ในรัฐเบงกอล และแพร่หลายในแคว้นเบงกอลในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๓ และเจริญรุ่งเรืองที่เกาะชวา พุทธศาสนานิกายมหายานนับถือพระโพธิสัตว์เป็นสำคัญ พบรูปปั้นพระโพธิสัตว์ปีทมปาณีที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวครึ่งพุทธศตวรรษที่ ๑๒ และยังพบพระโพธิสัตว์เมตร ไตรยสาริด ที่จังหวัดปัตตานี พระโพธิสัตว์ปีทมปาณีสาริดและเงินขนาดเท่าคนจริงที่อำเภอไชยา สุราษฎร์ธานี ฯลฯ ส่วนศาสนาพุทธนิกายเถรวาท

ฝ่ายลังกาวงศ์ เข้าสู่ประเทศไทยราวรัชสมัยพระเจ้าจันทราชาศรีธรรมราช ประมาณ พุทธศักราช ๑๗๗๐ คือพระภิกษุไทยไปศึกษาลัทธิพระธรรมวินัยในลังกาทวีป จนรอบรู้แล้วจึงได้กลับมาตั้งคณะอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช พร้อมทั้งชักชวนภิกษุชาวลังกามาด้วย ศาสนาพุทธนิกายเถรวาทนี้เจริญรุ่งเรืองในภาคใต้มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงปัจจุบัน

ส่วนศาสนาอิสลาม เข้ามากับชาวอาหรับที่เดินทางมาค้าขายระหว่างทะเลแดงกับทะเลจีน มีการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากหลักฐานเอกสารของพี่น้องสกุลโปโล ซึ่งเดินทางกลับจากการค้าที่จีนและแควที่เมือง Perlak เกาะสุมาตรา พุทธศักราช ๑๗๒๓ จากเอกสารระบุว่าที่นั่นมีพ่อค้าชาวอิสลามแควกันมากและพากันชักนำคนพื้นเมืองให้เปลี่ยนศาสนาเป็นอิสลาม ส่วนในภาคใต้ของประเทศไทย ศาสนาอิสลามเข้ามาเนื่องจากความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างไทยกับแหลมมลายูระหว่างต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีการอพยพโยกย้ายผู้คนเพื่อผลทางการเมือง ในจังหวัดใกล้ชายแดน เช่น นราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา สตูล โดยเฉพาะในจังหวัดปัตตานี กษัตริย์ปัตตานีเคยนับถือศาสนาอิสลามในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และประกาศให้ปัตตานีเป็นรัฐอิสลามอย่างเป็นทางการ ทำให้ศาสนาอิสลามมีความเข้มแข็งในเขตภาคใต้ตอนล่าง วิถีประชาของชาวไทยมุสลิมมีลักษณะการถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยยึดหลักสำคัญ ๔ ประการคือ ถือปฏิบัติตามหลักศาสนาบัญญัติ ถือปฏิบัติตามขนบประเพณีท้องถิ่นที่ไม่ขัดศาสนา ถือปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบเมือง และถือปฏิบัติตามหลักสากลที่ไม่ขัดกับศาสนา

ด้านค่านิยมของชาวภาคใต้ คณะกรรมการศึกษาโลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้ ได้สรุปค่านิยมของพื้นฐานของชาวไทยภาคใต้ ไว้ดังนี้ (คณะกรรมการการศึกษาโลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้, ๒๕๒๗ : ๒๐-๒๘)

๑. ค่านิยมพื้นฐานของสังคม นิยมความจริงใจและใจจริง เปิดเผยและตรงไปตรงมา ยกย่องผู้อาวุโส ส่วนระบบเจ้าขุนมูลนาย มี ๒ แนวความเห็นคือ เห็นว่ายอมรับโดยนียมยกย่อง และเห็นว่าปฏิเสธการใช้อำนาจของเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับเจ้าขุนมูลนายนี้ จำเริญ แสงดวงแข (อ้างในเอกวิทย์ ณ ถลาง, ๒๕๔๐ : ๒๒๘) ได้สรุปไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ว่า โลกทัศน์ชาวไทยภาคใต้มีต่อราชการมีลักษณะขัดแย้งกันอยู่ในตัวเอง ชาวใต้เห็นว่าข้าราชการเป็นชนชั้นสูงกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่น แต่ก็ไม่ได้ยกย่องข้าราชการว่าเป็นผู้มีคุณธรรม เมื่อจะคบค้าสมาคมก็ไม่สะดวกใจ ชาวใต้เกลียดกลัวเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง แต่เห็นว่าความเป็นอยู่ของฝ่ายปกครองเป็นวัฒนธรรมที่

ควรเอาอย่าง เห็นว่าระบบราชการเป็นระบบบังคับและประจบสอพลอ แต่ก็เห็นว่าการเป็นภรรยาข้าราชการเป็นเกียรติยศศักดิ์ศรีกว่าการเป็นภรรยาของคนธรรมดา

๒. ค่านิยมที่เกิดจากการต่อสู้ธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด เช่น การต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บและต่อสู้เพื่อแสวงหาปัจจัยสี่ ทำให้เกิดคุณธรรม ประเพณีและความเชื่อบางอย่างขึ้น เช่น ความสามัคคี การลงแขก ความเชื่อเวทย์มนต์ โขคลาง

๓. ค่านิยมที่พิจารณาจากพื้นฐานความคิดด้านกาลเวลา เชื่อเรื่องอดีตชาติ ปรารถนาชาติหน้าที่ดีกว่า ไม่เอาเวลามาเป็นเครื่องบิปรัดชีวิต

๔. ค่านิยมที่พิจารณาจากพื้นฐานความคิดด้านอาณาเขต นิยมอยู่ในถิ่นกำเนิดของตน นิยมเลือกคู่คนถิ่นเดียวกัน นิยมผู้ที่กลับมาในถิ่นเดิม ไม่นิยมแยกครอบครัวไปจากพ่อแม่

๕. ค่านิยมที่พิจารณาจากพื้นฐานความคิดด้านกิจกรรม มีกิจกรรมเพื่อความสนุกสนาน เช่น การละเล่น และกีฬาพื้นเมือง กิจกรรมเพื่อพัฒนาชีวิต เช่น พิธีกรรมต่างๆ และกิจกรรมเพื่อความเป็นระเบียบของสังคม เช่น การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ เป็นต้น

ส่วนในด้านความเชื่อ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดและพฤติกรรมของชาวภาคใต้นั้น สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, ๒๕๔๒ : ๕๘๔ - ๕๘๕) กล่าวว่า ความเชื่อของชาวใต้ จำแนกออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ตามมูลฐานที่เกิดคือ

๑. ความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิและศาสนา แตกต่างไปตามชนกลุ่มน้อยและศาสนา ที่เกี่ยวกับลัทธิ เช่น ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ และอำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาจำแนกออกเป็นกลุ่มไทยพุทธ ไทยมุสลิม และชาวจีน ความเชื่อส่วนหนึ่งถือตามศาสนาบัญญัติ อีกส่วนเกิดจากประเพณีที่เกี่ยวกับศาสนาและการแปลความมูลฐานเป็นรูปของความคิดความเชื่อและนำไปประสมกับลัทธิดั้งเดิม

๒. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อประเภทนี้ถือว่าชีวิตอยู่ได้อำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติหรือพระศาสดาและเทพทั้งปวง ได้แก่เรื่องเวทย์มนต์คาถา เครื่องรางของขลัง โขคลาง แล้วมักดึงศาสนาเข้ามาประสมประสาน มีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และลัทธิดั้งเดิมอยู่มาก

๓. ความเชื่อที่เกี่ยวกับจริยาวัตร เกิดจากอุบายที่จะอบรมสั่งสอนเรื่องความประพฤติ หรือ กิริยามารยาท ที่ควรประพฤติสอดคล้องกับค่านิยมของสังคม การปลูกฝังให้ปฏิบัติตามนั้นมักนำคุณ โทษจากสิ่งเหนือธรรมชาติมาอ้างเพื่อไม่ให้ฝ่าฝืนหรือละเลย

๔. ความเชื่อที่เกี่ยวกับขากกลางบ้านและการปิดเป่ารักษาไข้ เกิดจากความจำเป็นค้ำประกันต่อสู้ เพื่อให้ชีวิตอยู่รอดปลอดภัย บำบัดปิดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ ความเชื่อส่วนหนึ่งได้จากประสบการณ์ที่ สะสมสืบต่อกันมา อีกส่วนเกิดจากการเดาสุ่มจึงอาจเป็นจริงและเกิดสำคัญผิดเพราะผู้รับช่วงขาดวิธี ตรวจสอบ ดังนั้น ขากกลางบ้านส่วนหนึ่งจึงเป็นประเภทสมุนไพร อีกส่วนหนึ่งเป็นการรักษาด้วย เวทย์มนต์คาถาที่ผู้สืบทอดปรุงแต่งเพื่อเสริมสร้างความศรัทธาหรือใช้เฉพาะเวทย์มนต์คาถาเพียง อย่างเดียว

ความเชื่อทั้ง ๔ ประเภทนี้อาจประสมประสานกันอยู่ในเรื่องเดียวกันมากกว่า ๑ ประเภท เช่น ความเชื่อที่สืบเนื่องจากศาสนา อาจมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ปนอยู่ด้วย เป็นต้น

ลักษณะความเป็นชุมชนภาคใต้ที่ประมวลมาพอสังเขปนี้ จะช่วยเป็นพื้นฐานของการศึกษา ภาพวิถีชีวิตชุมชนในวรรณคดี เนื่องจากวรรณคดีเป็นบันทึกเรื่องราวชีวิตของผู้คนในสังคมหนึ่งๆ เพราะกวีหรือผู้แต่งวรรณคดีนั้น “ไม่ใช่เป็นแต่กวี หากเป็นคนเกิดในยุคใดยุคหนึ่ง ซึ่งมีสิ่งแวดล้อม มีสภาพการเมืองและเศรษฐกิจแตกต่างกับสมัยอื่น ... ถึงแม้กวีจะพยายามหลบหลีกเพียงใด ความคิด ความเห็น ความรู้สึกที่ตนมีอยู่เป็นส่วนร่วมกับคนร่วมสมัยก็ไม่วายแพร่พรายออกมา” (วิทย์ ศิวะ ศรียานนท์, ๒๕๔๑: ๑๕๖) ภาพสังคมที่ปรากฏในวรรณคดีจึงเป็นภาพที่ถ่ายทอดจากสายตา ของกวีในยุคที่กวีมีชีวิตอยู่ แม้ว่าวรรณคดีบางเรื่องอาจจะปรากฏในภูมิภาคอื่นๆ ด้วยเช่น **พระรถ เมรี** ที่ปรากฏเป็นบทละครและบทกวีขับไม้ในภาคกลาง ตลอดจนใน **ปัญญาสชาดก** ซึ่งเป็น วรรณคดีที่แต่งขึ้นในแผ่นดินล้านนา หรือเรื่อง **สินหนัชาย** และ **ปลาบู่ทอง** ที่มีต้นฉบับแต่งเป็น กลอนสวดในภาคกลางด้วยก็ตาม แต่ในส่วนของการรายละเอียด เช่น พฤติกรรมและการแสดงออก

* สาเหตุที่วรรณคดีภาคใต้มีเนื้อหาสัมพันธ์กับวรรณคดีภาคอื่นมีหลายสาเหตุ เช่น อาจเป็น เรื่องของการนำเค้าโครงวรรณกรรมจากภาคอื่นมาแต่งใหม่ อุคม หนูทอง (๒๕๔๓ : ๕๒) กล่าวว่า การนำเค้าโครงวรรณกรรมภาคอื่นมาแต่งขึ้นใหม่ผู้แต่งมักมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมเนื้อความให้ สอดคล้องกับ ค่านิยมหรือวัฒนธรรมภาคใต้

ของตัวละคร วิธีชีวิต การกินการอยู่ ประเพณี และวัฒนธรรมที่แสดงไว้ในวรรณคดีเป็นการแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนภาคใต้ เพราะกวีหรือผู้แต่งย่อมนำสิ่งที่ตนพบเป็นประจำนำมาใส่ไว้ในผลงานของตน และเนื่องจากวรรณคดีนั้น “เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ และ [ถ้า] เราสนใจชีวิตมนุษย์ ก็ต้องศึกษาวรรณคดี” (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ๒๕๔๓: ๒) นี่เป็นเหตุผลว่า เพราะเหตุใด การศึกษาข้อมูลจากวรรณคดีจึงสามารถที่จะทำให้เราเข้าใจชีวิตของมนุษย์ได้

ภูมิหลังของวรรณคดีที่นำมาศึกษา

ก่อนที่จะวิเคราะห์ลักษณะความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตของชาวชุมชนภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ผู้วิจัยขอกล่าวถึงภูมิหลังของต้นฉบับวรรณคดีที่นำมาศึกษาพอสังเขปในด้านประวัติการแต่ง รายละเอียดการจัดพิมพ์ และสังเขปเรื่อง เพื่อให้เข้าใจลักษณะพื้นฐานของข้อมูลเสียก่อน

ในการกล่าวถึงประวัติการแต่งนั้น แม้ว่าวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้นิยมเขียนบอกนาม “ผู้สร้าง” ไว้ในตอนท้ายเรื่อง แต่บางเรื่องไม่อาจจะสรุปได้ว่านามที่กล่าวถึงนั้นเป็นผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนั้น หรือเป็นเพียงผู้คัดลอก ดังที่ชวน เพชรแก้ว กล่าวว่า

วรรณกรรมส่วนใหญ่ในท้องถิ่นภาคใต้ แม้นจะกล่าวถึงผู้สร้างผู้เขียน และผู้แต่งไว้ชัดเจน แต่การกล่าวถึงผู้สร้างและผู้เขียนนั้น ถ้ามองตามความหมายแล้ว ผู้สร้างอาจเป็นเพียงผู้ลงทุนทำหนังสือบุคขึ้นมา และ ได้มอบให้ไว้แก่วัด และผู้เขียนอาจจะหมายถึงผู้คัดลอกก็เป็นไปได้

(ชวน เพชรแก้ว อ่างในรัชดา เสพมงคลเลิศ, ๒๕๓๕: ๒๔)

นอกจากนี้ ในเรื่องระยะเวลาการแต่งก็ค่อนข้างจะสรุปได้ยากเช่นกัน เนื่องจากนิทานประโลมโลก แม้นจะนิยมบอกวันเดือนปีที่ “สร้าง” เสร็จไว้ทุกเล่ม แต่ก็ไม่สามารถที่จะสรุปว่าวันเดือนปีที่ระบุไว้เป็นปีที่แต่ง เพราะถ้าเป็นฉบับคัดลอก วันเดือนปีนั้นก็น่าจะเป็นการบอกเวลาที่คัดลอกเสร็จมากกว่า อนึ่ง มีผู้สันนิษฐานเกี่ยวกับระยะเวลาที่แต่งวรรณคดีนิทานประโลมโลกภาคใต้ว่า ส่วนใหญ่แต่งในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่อยู่

ในวรรณคดี เช่น เรื่องวรรณคดี กวีกล่าวถึงแขกพุมเรียงและแขกคานี ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กรมพระราชวังบวรฯ ยกทัพไปตีเมืองปัตตานีได้แล้วกวาดค้อนไทยมุสลิมปัตตานีไปตั้งบ้านเรือนตามที่ถิ่นต่าง ๆ นับตั้งแต่ต้นนครศรีธรรมราช จนกระทั่งภาคกลาง (ประพนธ์ เรื่องณรงค์, ๒๕๒๘:๒๕๓.) ดังนั้น ในการกล่าวถึงประวัติการแต่งนี้ ผู้วิจัยจะไม่สรุปว่านามที่แจ้งไว้ในวรรณคดีคือนามผู้แต่ง และแต่งเมื่อใด แต่จะกล่าวตามหลักฐานที่ปรากฏเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างจากเรื่องจำปาสีตัน เขียนว่า

เรื่องจำปาจบเท่านี้แลท่านเอ๋ย เขียนจบวันจันทร์ เดือนสาม ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีมะโรง
พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยห้าสิบเก้า พระพันผู้สร้าง หนังสือจำปา ฉันเขียนไม่
เป็น ถ้าใครตรงเห็น อย่าได้นินทา ฉันนั่งอุตสาห์ เจ็บแหวเจ็บหลัง ท่านทั้งหลาย
ไซร์ ยืมหนังสือไป จงให้ระวัง รักษาจงดี เขาจะว่าที่นี้ ไม่มีครูสอน คนสวดคน
อ่าน จงให้แน่นอน สวดให้เป็นกลอน ถ้าสอนไม่เป็น ยกไว้ห้วนอน ถ้าใครสวด
ได้ ว่าให้หวานอ่อน ถ้าสวดไม่ได้ เอายกไว้เถิด

(จำปาสีตัน. หน้า ๒๘๔)

ข้อความนี้แจ้งว่า “ผู้สร้างหนังสือ” (ซึ่งอาจจะเป็นเพียงผู้คัดลอกหรืออาจเป็นผู้ว่าจ้างก็ได้) คือ พระพัน เขียนเสร็จเมื่อวันจันทร์ เดือน ๓ ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๕๕ แต่ข้อเท็จจริงวรรณคดีเรื่องนี้อาจจะแต่งมาก่อนหน้านี้อีกก็เป็นไปได้ และผู้คัดลอกนำได้ต้นฉบับเดิมมาคัดลอกเป็นหนังสือบุคเล่มใหม่ไว้ถวายวัด

ในข้อความที่ยกมานี้ยังแสดงให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายในการ “สร้างหนังสือ” ด้วยว่า เพื่อให้เป็นหนังสือสำหรับสวดหรืออ่าน “คนสวดคนอ่าน จงให้แน่นอน สวดให้เป็นกลอน” ปราณี ขวัญแก้ว (อ้างใน รัชดา เสพมงคลเลิศ, ๒๕๓๕: ๓๓) กล่าวว่า การอ่านหนังสือของชาวชนบทเรียกว่า “สวดหนังสือ” คนสวดหนังสือจะต้องมีความชำนาญและสวดได้ไพเราะ แต่ละหมู่บ้านจะมีคนสวดหนังสือคนหนึ่งหรือสองคนรับจ้างสวดตามบ้าน ค่าจ้างส่วนมากเป็นอาหารมากกว่าเงินทอง

เรื่องที่ใช้สวดหรืออ่านนิชมเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ หรือนิทานประโลมโลก มักสวดในเวลากลางคืน หรือบางครั้งอาจสวดหรืออ่านในเวลาว่าง เพื่อผ่อนคลายจากการทำงานหนัก ดังเช่นที่ผู้แต่งเรื่อง นายตัน บอกจุดประสงค์ในการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ว่าให้คนฟังเล่นเพื่อความบันเทิงในยามพักจากการทำนา

จัดแต่งเรื่องไชยชาย
ขุนสิทธิ์กับทิดชัยพร
เล่าเรื่องนายตาบอด
ข้ามมาย้ำได้มา
กรั้นขึ้นแต่ไถนา
ยามจนคนจี้คร้าน

ท่านกล่าวไว้แต่ปางก่อน
นอนอยู่เวรที่ศาลา
ฟังปากหวอดคนหัวฮา
ว่าไว้เล่นเป็นนิทาน
มาเที่ยงสายได้สวดอ่าน
บานหัวใจใฝ่ทุกสิ่ง
(นายคั้น. หน้า ๑๘)

นอกจากนี้ ในวรรณคดีหลายเรื่องมักมีข้อความแสดงให้เห็นว่า แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายในการนำไปใช้เป็นกลอนสวดซึ่งมักจะกล่าวขอให้ผู้สวดหรือผู้ฟังช่วยแก้ไขด้วย ถ้าหากเห็นว่า ยังมีข้อผิดพลาดหรือยังแต่งไม่ดีพอ คำกล่าวนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณคดีนิทานประโลมโลกท้องถิ่นภาคได้แล้ว ยังแสดงให้เห็นลักษณะวัฒนธรรมการเสพวรรณคดีด้วยการฟังสวด ซึ่งเป็นลักษณะของการเสพผ่านทางมุขปาฐะ ผู้แต่งก็เปิดโอกาสให้ผู้สวด (ซึ่งน่าจะเป็นผู้ผ่านการศึกษาล่าเรียนมาแล้ว) ได้แก้ไขรายละเอียดบางอย่างตามที่เห็นว่าสมควรด้วย

เรื่อง วันคาร ผู้แต่งกล่าวไว้ในตอนต้นเรื่องว่า

มารดาเห็นคู่ด้วย
จะแต่งให้ปรีชา
ผู้สวดช่วยซ่อมไม้
ผู้ฟังหนังสือลาน
หาไม้ร่างตำนา
ผู้ฟังท่านทั้งนี้

พระคุณช่วยคุ้มรักษา
เรื่องขวัญฟ้าเจ้าวันการ
อย่าไว้ใจจงคิดอ่าน
ฉานไม่ย่อว่าเพราะดี
นึกเขียนเอาไม่เซ้าซี้
จงยินดีอวยพรมา
(วันการ. หน้า ๕๗)

นอกจากนี้ วรรณคดีบางเรื่อง มีการกล่าวออกตัวเรื่องฝีมือการแต่งคำประพันธ์หรือการคัดลอกว่าเป็นผู้ไม่ชำนาญ จึงอาจมีข้อผิดพลาดได้ เช่นที่ปรากฏในท้ายเรื่อง เจ้าพุกโท ผู้แต่งกล่าวว่าถ้าใครนำวรรณคดีเรื่องนี้ไปสวดแล้วพบข้อผิดพลาดก็ขอให้ยกโทษด้วย ดังนี้

ผู้ใดใครอ่าน สวดซึ่งนี้ทำร ตามบูรณมา
 ทาว่าผัดพลาด ข้าขอโทษา พลัดพลั้งอักระ ข้าขออาไพบ”
 (เจ้าพุทโท. หน้า ๕๒)

ต่อไปจะ ได้กล่าวถึงภูมิหลังของวรรณคดีที่นำมาศึกษาจำนวน ๑๑ เล่ม ดังนี้

๑. เจ้าพุทโท

ประวัติการแต่ง

เรื่องเจ้าพุทโท มีข้อความบอกไว้ในท้ายเรื่องว่า

หนังสือพุทโท ของคุณขุนคอง สร้างไวยไหนพุดทะเลสาคนา ถาข้าเกิดมา ไหนช้า
 คติใดๆ ก็ดี ขอให้สมเด็จพระอระหันตราชีณาสนนิบการนะบัคจะ โยโหดี
 หนังสือพุทโท เขียนจบวันสูกเดือนอหิ คินสืบสองคำ พุทะสั๊กกราชลัวงแล้ว
 ได้สองพรรสามรอย เก้าสิบเบคปีหวอกสมเด็จที่สก

(เจ้าพุทโท. หน้า ๕๒)

ข้อความนี้กล่าวถึงผู้สร้างวรรณคดีเรื่องเจ้าพุทโทชื่อ คุณบุญคง เสร็จในวันศุกร์ ขึ้นสองค่ำ เดือนยี่ พ.ศ. ๒๓๕๑ ปีวอก สัมฤทธิศก ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีข้อความที่แสดงว่าวรรณคดีเรื่องนี้แต่งมาก่อนหน้านั้นแล้ว ๒ แห่งคือในตอนต้นเรื่องกล่าวว่า “จักกล่าวนี้ทำร หมีแต่บูรณ สืบๆ กันมา” (หน้า ๑) และก่อนหน้าที่จะแจ้งนามผู้สร้างวรรณคดีเรื่องนี้ คือข้อความว่า “ผู้ใดใครอ่าน สวดซึ่งนี้ทำร ตามบูรณมา” (หน้า ๕๒) แสดงว่า ผู้สร้างได้นำเนื้อหาเรื่องพุทโทมาจากวรรณคดีเรื่องนี้ที่แต่งไว้นานแล้วมาสร้างขึ้นใหม่

* จักกล่าวนี้ทาน มีแต่โบราณ สืบๆ กันมา

** ผู้ใดใครอ่าน สวดซึ่งนี้ทาน ตามโบราณมา

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ผู้จัดพิมพ์คือศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๘ เนื้อหาครบถ้วนเริ่มจากบทนมัสการ เนื้อเรื่อง และตอนท้ายบอกนามผู้เขียนและวันเดือนปีที่เขียนเสร็จ

ผู้จัดพิมพ์ได้คงอักขรวิธีและตัวสะกดจากที่เขียนไว้ในหนังสือชุด ดังตัวอย่าง

พุทโทตกใจ เอาสรแหบไว วังวางออกมา
ใครทำไมกัน เปนควันคลุมมา ไหนใจนั้นหนา นึกว่าอื่นไป
ไม่รู้ว่าสร ดูแล้วเข้านอน เล่นสำราญ
นอนกลิ้งไปมา หมีซาหลับไป ไม่รู้ว่าสิ้น ไซ้หนั้นหมีฤทธิ
(เจ้าพุทโท, หน้า ๒๖)

ถอดเป็นตัวสะกดปัจจุบัน ได้ดังนี้ (ข้อความที่ถอดเป็นของผู้วิจัย)

พุทโทตกใจ เอาสรแหบไว้ วังวางออกมา
ใครทำไมกัน เป็นควันคลุมมา ในใจนั้นหนา นึกว่าอื่นไป
ไม่รู้ว่าสร ดูแล้วเข้านอน เล่นสำราญใจ
นอนกลิ้งไปมา มีซาหลับไป ไม่รู้ว่าศิลป์ ไซ้หนั้นหมีฤทธิ

สังเขปเรื่อง

กล่าวถึงเทพบุตรและเทพธิดาที่จุติลงมาเกิดในโลกมนุษย์ เทพบุตรเกิดเป็นชายหนุ่มชื่อว่า พุทโท บุตรของตาดายผู้ยากจน พุทโทเป็นคนเกียจคร้าน ไม่เรียนหนังสือและไม่ยอมทำงาน แม้ว่าตาดายจะเคี่ยวเข็ญค่าดี และเพื่อนบ้านติฉินนินทาทำาใดก็ไม่ฟัง ส่วนเทพธิดาเกิดเป็นราชธิดาของพระราชอาพระองค์หนึ่ง วันหนึ่ง เจ้าพุทโทถูกค่ามากเข้า จึงออกไปจับปลาที่ชาวบ้าน พระอินทร์

* ศิลป์ นอกจากจะหมายถึงฝีมือทางการช่างแล้ว ยังแปลว่า “สร” ด้วย มักใช้ในการแต่งคำประพันธ์

ช่วยชุบชายผ้าเป็นปลาซ่อนนอนตายอยู่ในสุมของพุทโท พุทโทรีบนำไปให้ตายายบอกว่าจะได้รับ
บาปกรรมด้วยเพราะใช้เขาออกไปหาปลา ตายายโกรธไม่รับปลา พุทโทนำปลาไปอย่างเก็บไว้

กล่าวถึงเศรษฐีคุมสำเภามาค้าขาย ครั้งหนึ่งเรือไม่ยอมออกจากท่า แต่พอพุทโทนำปลามา
ฝากไปถวายพระราชาราชเพื่อแลกกับเสื้อผ้า เรือก็เคลื่อนได้ เมื่อไปถึงเมืองหนึ่ง เศรษฐีนำปลาถวายพระ
ราชาที่ประชวร และต้องการปลาซ่อนอย่างไปปรุงยา เมื่อพระราชาสวยหยาก็หายป่วย พระราชทาน
กลองโดยซ่อนเครื่องทรงลงในกลองนั้นและปิดผนึกให้เศรษฐี เศรษฐีนำกลองมาให้พุทโท พุทโท
โกรธที่ไม่ได้ผ้า แต่ก็รับกลองไปไว้ใช้หนุนนอน ต่อมาได้ฝากกลองเศรษฐีไปถวายพระราชาราชอีก
เมืองหนึ่งที่ฝันว่าได้ทรงเสื้อผ้าจากพระอินทร์ เมื่อได้กลองทรงพบกุญแจไขกลองเปิดพบเครื่องทรง
สมดังที่ฝัน ก็พระราชทานสรให้ เศรษฐีนำกลับมาให้พุทโท พุทโทหลงสร เกิดฟ้าร้องขึ้นแต่เขาไม่รู้
ว่าเป็นอิทธิฤทธิ์ของสรวงก็เก็บสรไว้โดยไม่สนใจ และเมื่อเศรษฐีออกเรือค้าขายอีกครั้ง พุทโทก็ได้
ฝากสรไปเช่นเคย คราวนี้ไปถึงเมืองของเทพธิดาที่จุดมาเกิดเป็นธิดาของพระราชานางมีรูปโฉม
งดงามกษัตริย์เมืองต่างๆ ต้องการนางเป็นคู่ครอง และนัคยกทัพมาโจมตีเมือง เศรษฐีถวายสรวิเศษ
ซึ่งพระราชาก็ได้ใช้สรวงนั้นปราบศัตรูจนแพ้วาย จากนั้นจึงพระราชทานพระธิดาให้แต่งงานกับ
พุทโทเป็นการตอบแทนบุญคุณ

๒. ภัยทาง

ประวัติการแต่ง

ต้นฉบับของวรรณคดีเรื่องนี้ไม่ปรากฏนามผู้แต่งทั้งในตอนต้นและตอนท้ายเรื่อง ผู้วิจัย
สันนิษฐานว่าอาจจะบอกนามไว้ในตอนท้ายเรื่องแต่ต้นฉบับขาดหายไป ดังนั้นจึงมีข้อมูลเกี่ยวกับ
ประวัติการแต่งเพียงที่เขียนไว้ในต้นเรื่องว่า ผู้แต่งไม่ใช่สำนักปราชญ์ แต่งวรรณคดีเรื่องนี้เพื่อให้ใช้
สวดเรียน ถ้ามีผิดพลาดใดๆ ขอย่าคิดจินนินทาผู้แต่งเลย ดังข้อความว่า

ลูกนี้จักแต่ง ทำไวไฮ----- สวดเรียนเป็นกุสน
ตามผลแตกอร พลังผิดหนิดน้อย ขาขออำภอร อำไพขาดด้วย ยาควรดิฉิน

----- หมายถึงต้นฉบับขาดหรือชำรุด ไม่สามารถอ่านข้อความได้ ส่วน ... หมายถึง
ข้อความมีปรากฏในต้นฉบับแต่ผู้วิจัยละไว้ไม่นำมาแสดงให้เห็นทั้งหมด

หมีไชยชื่อชาญ เป็รทาร์นักปราด -----

ยังทบใหม่สิน ทั้งหลายญานิน ทาวาจากอน
 แดงโปลกผูกเหลัน หมิขเชียงเช่น ถ้อยคำกาบกลอน
 ทารชวยเติมไสย โหจดหมดกลอน เป็นอุทาหอน ความคิดผิดไสย
 (ภยาหง. หน้า ๗)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ผู้จัดพิมพ์คือศูนย์ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี พิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๕ ต้นฉบับที่นำมาพิมพ์นั้นมีไม่ครบ และในตอนต้นเรื่องมีข้อความที่ขาดหายไปบางตอนด้วย เข้าใจว่าต้นฉบับหนังสือบุคคงชำรุดมาก ในการจัดพิมพ์ ผู้จัดพิมพ์ได้คงตัวสะกดและอักษรวิธีตามหนังสือบุค

สังเขปเรื่อง

กล่าวถึงมเหสีของพระราชาทรงสุบินว่าได้หงส์มาขึ้นชม เมื่อตื่นขึ้นก็เกิดความทุกข์ด้วยความอาลัยหงส์ในฝัน พระราชาสั่งให้พรานเกณฑ์คนไปหาหงส์มาถวาย พรานนำทหารเข้าป่าถางพื้นที่สร้างสระน้ำ ปลุกบัวและพืชพันธุ์ต่างๆ พร้อมทั้งประกาศให้นกทั้งหลายมาหากินที่นี่ ข้าวไปถึงหงส์ฝูงหนึ่งซึ่งมีพญาหงส์เป็นหัวหน้าฝูง พญาหงส์ได้เตือนว่าอาจมีภัยเพราะไม่เคยมีใครมาขุดบ่อให้ทานสัตว์มาก่อน แต่นางหงส์ไม่เชื่อไปหากินทุกวัน วันหนึ่งก็ชวนพญาหงส์ไปด้วย พญาหงส์กลัวนางขจัดใจจึงไปด้วย พรานแอบข่มขู่และกำหนดทิศทาง และวางบ่วงดักไว้ รุ่งขึ้นเมื่อพญาหงส์มาอีก บ่วงไม่อาจจับพญาหงส์ได้ พรานดักบ่วงทุกวันแต่พญาหงส์ก็หลุดหนีไปได้ทุกครั้ง จนกระทั่งวันหนึ่งถึงคราวเคราะห์ดีดักบ่วง สมุทรเสนาน้องหงส์ติดตามมาร่ำครวญ พรานเห็นเกิดความสงสารจึงคิดจะปล่อยไป แต่หงส์ให้พรานนำไปถวายพระราชา ระหว่างเดินทางพญาหงส์สอนสมุทรเสนาน้องชาย พรานได้ฟังก็เกิดความชื่นชม เก็บลูกไม้อาหารมาให้หงส์กิน

เมื่อเดินทางมาถึงเมือง ฝูงชนต่างมามุงดูหงส์ พรานนำหงส์ไปถวายพระราชา พระราชาทรงสร้างกรงแขวนไว้ มเหสีมาหาหงส์พูดกับหงส์ด้วยวาจาอ่อนหวาน พญาหงส์ได้เทศนาธรรมะแก่พระราชาและมเหสี ต่อมาพระราชাজัดพิธีทำขวัญและสมโภชหงส์ พญาหงส์แนะนำให้พระราชาให้ทานแก่ประชาชน แล้วพระราชาและมเหสีปล่อยหงส์กลับที่อยู่และพระราชทานสระน้ำที่ขุดให้เป็นแหล่งอาหาร ต่อมาพญาหงส์นี้ก็ถึงพระราชาและมเหสีจึงบินกลับมาหาที่วัง ต้นฉบับหมดเพียงเท่านี้

๓. ทูคตะ

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้ไม่ได้บอกชื่อผู้แต่ง แต่บอกวันและเวลาที่เขียนเสร็จไว้ในท้ายเรื่อง ว่าเสร็จเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำเดือน ๓ ปีมะโรง พุทธศักราช ๒๔๑๑ จากข้อความทำให้ทราบว่าผู้เขียน (หรือผู้คัดลอก) เป็นคนละคนกับผู้สร้างซึ่งอาจจะเป็นผู้ว่าจ้างให้เขียน เพราะผู้เขียนอวยพรผู้สร้างวรรณคดีเรื่องนี้ให้ได้กุศลผลบุญด้วย ดังจะยกข้อความมาแสดงดังนี้

ณิดังปีถิตัง จบณิทาทูคตะ โดยหม้าย เมื่อเถลาแล้ว วัน ๔ + ๑ ค่ำแล้วมาโค
มิม โรงฆ่า หรือที่ศก พุทธศักราชล่วงแล้วโค ๒๔๑๑ ภาระวันฉศก พวันนียัง
เป่นวันประ จะป็น ทานผู้เจาของโคสาวหนึ่งชื่อทูคตะณีไวในยภระสาศหนา
เกิด ไปยชาดหนึ่งชาดโดย ยารู้อับจน จันึกเข้าสิ่ง โดยโคดงใจยนี้ก ยาโคขัดสน
เหมือรคนทั้งหล้ายเทิด

(ทูคตะ. หน้า ๑๕๖)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ผู้จัดพิมพ์คือ ศูนย์ศิลปะวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี เมื่อปี ๒๕๓๓ ดันฉบับที่นำมาจัดพิมพ์ซ้ำยุคในตอนต้น ข้อความบางส่วนในตอนต้นเรื่องหายไปเป็นช่วงๆ เช่นในบทไหว้ครูต้นเรื่อง แต่ในตอนกลางและท้ายเรื่องต้นฉบับครบถ้วน จัดพิมพ์ตามอักขรวิธีที่ปรากฏในต้นฉบับ

สังเขปเรื่อง

เนื้อเรื่องกล่าวถึงชายหนุ่มเชื้อยใจผู้หนึ่งชื่อ ทูคตะ แม้ยากไร้แต่ทูคตะก็มีศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ครั้งหนึ่งเขาได้ไปกู้เงินจากเศรษฐีเพื่อมาทำบุญในวันพระ แต่เมื่อถึงกำหนดตามสัญญากู้เงิน ทูคตะไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้สินได้ ระหว่างที่กำลังหาเงินอยู่นั้น นางรำของพระราชาม่านมาช่วยเหลือ และพาทูคตะไปอยู่ด้วยในฐานะสามี วันหนึ่งทูคตะพบและหลงใหลนางโสภณิของพระราชาม่าน เมื่อนางรำภรรยาเห็นความทุกข์ของทูคตะจึงได้มอบเงินให้ทูคตะเพื่อไปสมสู่กับนางโสภณิ ต่อมาเทวดาได้แปลงร่างทูคตะให้กลายเป็นนกแขกเต้า พระราชาม่านก็นำนกแขกเต้าไปให้พระธิดาเลี้ยง เมื่ออยู่ถ้ำพังกับพระธิดาทูคตะก็คืนร่างเดิมและลอบสมสู่กับนาง ในที่สุดความ

ถ่วงรู้ถึงพระราชาทรงพิโรธและครัสให้ทหารล้อมจับ แต่ทุกคะหลบหนีออกมาจากวังและเข้าไป
ซ่อนที่บ้านเศรษฐี

เมื่อเศรษฐีเห็นทุกคะมีรูปร่าง ก็ยกลูกสาวให้ เมื่อภรรยาทั้งสามทราบเรื่องก็มาทักท้วงว่า
คนก็เป็นภรรยาของทุกคะ เศรษฐีจึงจัดงานแต่งงานให้ทุกคะกับหญิงทั้งสี่ อยู่ร่วมกัน และพระราช
ามอบราชสมบัติให้แก่ทุกคะ วันหนึ่งพระราชาทุดคะเสด็จประพาสป่าเห็นสรรพสัตว์ที่ยังอยู่ใน
วิถุสงสาร จึงตัดสินใจบวชอยู่ในป่าแห่งนั้น ภรรยาทั้งสี่ออกติดตาม ทุกคะสั่งสอนธรรมจนนางทั้ง
หมควชเป็นคาบสีนีย์ ท้ายเรื่องเป็นประชุมชาคกว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใครในสมัยพุทธกาล

๔. จำปาสีตัน

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้บอกนามผู้สร้างและวันเวลาที่แต่งไว้ในตอนท้ายเรื่องว่า เขียนเสร็จเมื่อวัน
จันทร์ เดือนสาม ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีมะโรง พุทธศักราช ๒๔๕๕ ผู้สร้างชื่อพระพัน ดังข้อความว่า

เรื่องจำปาจบเท่านี้แลท่านเอ๋ย เขียนจบวันจันทร์ เดือนสาม ขึ้นเจ็ดค่ำ ปี
มะโรง พุทธศักราช สองพันสี่ร้อยห้าสิบเก้า พระพันผู้สร้าง หนังสือจำปา ฉัน
เขียนไม่เป็น ถ้าใครตรงเห็น อย่าได้นินทา ฉันนั่งอุตสาห์ เจ็บเอวเจ็บหลัง
(จำปาสีตัน. หน้า ๒๘๔)

นายพันที่กล่าวนามไว้นี้คือ นายพัน ผึ้งประสงค์เจ้าของต้นฉบับหนังสือชุด ได้คัดลอกไว้
จากต้นฉบับเดิมซึ่ง ไม่ได้บอกนามผู้แต่ง การคัดลอกนี้ นายพัน ได้เขียนเนื้อเรื่องบางตอนเพิ่มเติมด้วย
(ศุภวรรณ สอนสังข์, ๒๕๓๔: ๒)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

วรรณคดีเรื่องนี้ผู้จัดพิมพ์ คือ ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี เมื่อปี ๒๕๓๔
ฉบับที่จัดพิมพ์นี้ ใช้ตัวสะกดตามอักขรวิธีปัจจุบัน ซึ่งศุภวรรณ สอนสังข์ เป็นผู้ปริวรรต มีเนื้อเรื่อง

ครบถ้วน แต่น่าสังเกตว่า ในตอนต้นเรื่อง ไม่มีบทไหว้ครู แต่ขึ้นต้นเรื่องด้วยตัวนิทานทันที แตกต่างไปจากขนบของการแต่งวรรณคดีประเภทนี้

สังเขปเรื่อง

ท้าวนนทราชกับนางจันอัคคิมเหตีไม่มีโอรส ต่อมาท้าวนนทราชได้ชายอีกองค์หนึ่งจากเมืองร้างชื่อนางสุวรรณธิดา เมื่อนางตั้งครรภ์ นางจันอัคคิมเกิดความริษยา จึงนางเฒ่าทำเสน่ห์ยาแฝด ท้าวนนทราช ครั้น นางสุวรรณธิดาคคลอดโอรส ๔ องค์ นางจันอัคคิมนำลูกสุนัขมาเปลี่ยน ส่วนโอรสให้ลอยน้ำ ท้าวนนทราชคิดว่านางสุวรรณธิดาเป็นกาลีเมือง จึงจับนางออกจากวัง นางไปอาศัยอยู่กับหญิงแก่ผู้ไร้ความเมตตา ส่วนกุมารทั้ง ๔ พระอินทร์ช่วยให้ตายมาพบนำกุมาร ไปเลี้ยง นางจันอัคคิมรู้ข่าวให้คนมาวางยาพิษกุมาร ตายยาเผากุมารและฝังอัฐไว้ ต่อมาบริเวณที่ตายฝังอัฐของกุมารมีต้นจำปา ๔ ต้นงอกขึ้นมา นางจันอัคคิมบังคับให้ตายายถอนต้นจำปาลอยทิ้งน้ำไป และต้นจำปาลอยไปติดทำน้ำอาศรมฤๅษี ฤๅษีจึงชุบชีวิตให้ กุมาร และได้ส่งสอนวิชาเวทย์ให้แก่กุมาร จนกุมารโตขึ้น ได้ลาพระฤๅษีออกติดตามมารดา ระหว่างทางได้ผ่านเมืองยักษ์ ได้ฆ่ายักษ์และได้ริชายักษ์เป็นภรรยา รวมทั้งได้ทรัพย์สินเงินทองและสำเนาเงิน สำเนาทอง สำเนาแก้ว และสำเนานาก

จนกระทั่งมาถึงเมืองของพระบิดา กุมารทั้ง ๔ จับนางจันอัคคิมมาเขียนให้สารภาพความผิด เมื่อพระเจ้านนทราชทรงรู้ความจริง จึงได้ลงโทษนางจันอัคคิมและผู้ร่วมคิด โดยให้ลอยแพนาง ผลกรรมที่นางทำไว้ แพของนางถูกคลื่นซัดแตก และนางจันอัคคิมกลายเป็นเหยื่อปลากกลางทะเลนั้น ท้าวนนทราชให้รับนางสุวรรณธิดาและกุมารเข้าอยู่ในเมือง ต่อมา กุมารทั้ง ๔ เดินทางกลับไปรับตายาย กล่าวถึงการเดินทางไปรับภรรยาของกุมารทั้ง ๔ คนและการขึ้นครองเมืองของกุมาร

๕. มัทรี

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้ไม่ได้บอกนามผู้คัดลอกไว้ แต่บอกวันเวลาที่เขียนจบไว้ในท้ายเรื่องว่าเขียนจบในวันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีชวด อัฐศก และขอให้ผู้อ่านอย่าตำหนิหากเขียนตรงไหนผิดพลาด “อย่านิทาข้าเลย ข้าไม่เคยเขียนอ่าน อุส่าห์พากเพียร ตกหล่นตรงไหน ช่วยซ่อมแซมใส่เอาเถิด” (มัทรี. หน้า ๑๖๘)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ศุภวรรณ สอนสังข์ ปรีวรรตเรื่อง มัทรี จากต้นฉบับหนังสือบอกของอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้จัดพิมพ์คือ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้พิมพ์ทั้งฉบับที่ใช้อักษรวิริและตัวสะกดตามต้นฉบับหนังสือบอก และฉบับที่ปรีวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน

สังเขปเรื่อง

วรรณคดีเรื่องนี้มีเนื้อหาดตรงกับเวสสันดรชาดก เริ่มเรื่องที่พระเวสสันดรพระราชนานช้างคู่เมืองให้แก่พราหมณ์ ชาวเมืองไม่พอใจทูลท้าวสักัญชัยให้ขับไล่พระเวสสันดรออกจากเมือง นางมัทรี (มัทรี) ขอติดตามไปรับใช้โดยพาพระโอรสชาติและพระธิดากันหาตามไปด้วย พระเวสสันดรและนางมัทรีได้บวชอยู่ในป่าเขาวงกต กล่าวถึงชุกได้นางอมิตดาเป็นภรรยา นางอมิตดาปรณนบัติชุกอย่างดี บรรดาภรรยาพราหมณ์ไม่พอใจคำว่านาง นางจึงให้ชุกเดินทางไปขอสงกุมารจากพระเวสสันดร

เมื่อชุกไปทูลขอก็ได้รับพระราชนาน ชุกเมื่อนตีชาติกันหา และเดินทางเข้าไปในเมืองสีพี พระเจ้าสักัญชัยจึงไล่ตัว ๒ กุมารพ้นจากความเป็นทาส ส่วนชุกได้รับพระราชนานเลี้ยงอาหาร ซึ่งชุกก็รับประทานอาหารมากเกินไปจนไฟธาตุเผาไม่ทัน สิ้นชีวิตไปเกิดในนรก ส่วนพระเวสสันดรและพระนางมัทรีนั้น ท้าวสักัญชัยได้จัดขบวนออกไปรับกลับเข้าเมืองและมอบราชสมบัติแก่พระเวสสันดร ท้ายเรื่องกล่าวถึงพระเวสสันดรกลับชาติมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า

๖. นายต้น

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้แต่งนามผู้แต่งไว้ต้นเรื่องซึ่งกล่าวไว้ในการแต่งบทไหว้ครู ดังนี้

ผู้มีปัญญาญาณ ในโถหารชำนานญครัน
ฉานสิทธิ์คิดจักแจ้ง แต่งเรื่องราวกล่าวให้ขัน
 ขอเชิญดำเนินผัน มาตั้งต่ออยู่ในทรวง
 (นายค้น หน้า ๑๘)

ในบทไหว้ครูก่อนเริ่มเรื่องผู้แต่งได้กล่าวไว้ด้วยว่า นำเรื่องนี้มาจากเรื่องเก่าที่
 เล่าขานกันมาเพื่อไว้หาย่วงนอนจากการเข้าเวร ดังนี้

 จักแต่งเรื่องไซชชาย ท่านกล่าวไว้แต่ปางก่อน
ขุนสิทธิ์กับทิดยศพร นอนอยู่เวรที่ศาลา
 เล่าเรื่องนายคาบอด ฟังปากหวนคหวังคนฮา
 ข้าหมายจำได้มา ว่าไว้เล่นเป็นนิทาน
 (นายค้น หน้า ๑๘)

อุดม หนูทอง (สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, ๒๕๔๒: ๓๗๔๗) กล่าวว่า เมื่อพิจารณาจาก
 ความตอนนี้ ทำให้มีความได้อีกทางหนึ่งว่า ขุนสิทธิ์และทิดพร คือผู้เล่านิทานเรื่องนี้ให้ผู้แต่งฟัง
 ผู้แต่งเห็นขบขัน จึงนำมาแต่งขึ้นใหม่

ส่วนสมัยที่แต่งไม่ได้ระบุไว้ในเนื้อเรื่อง มีผู้สันนิษฐานสมัยที่แต่งเรื่องนี้ว่า น่าจะอยู่ในสมัย
 เดียวกับนายเรีงนาในกวีชาวดำที่มีฝีมือในการแต่งกลอนแปดบท และแต่งวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้
 อีกหนึ่งเรื่องคือ พระรถ-เมรี นายเรีงนาใน ซึ่งมีชีวิตอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชดา เสพมงคลเลิศ, ๒๕๓๕ :
 ๒๘) ดังปรากฏเนื้อความตอนนายค้นเตรียมการแต่งงาน เพื่อนของนายค้นซึ่งเป็นผู้มีฝีมือปากในการ
 “เล่นเพลง” หลายคนมาจับกลุ่มขันหมาก ซึ่งบุคคลที่กล่าวถึงนี้น่าจะเป็นบุคคลที่มีตัวตนจริงใน
 สมัยที่แต่งวรรณคดีเรื่องนี้

 นายคันทันนั่งทำเชิง นั่งหน้าเล็งเหมือนดานตาก
 เพื่อนฝูงเขามามาก กลุ่มขันหมากให้ชื่นชม
 นางคำทำนักลง ร้องเพลงขับกับสีพรม
 นางกลอยคอยประสม โททำยไฟใส่คราวๆ

ไชยทองมองจับคู่	กับนายหุ่่นั่งคู่ฉาว
สี่พรมร้องสำหาว	กล่าวไปได้แต่ท้ายไฟ
ว่าที่คำคือหอกโยน	ฝ่ายเหล่าโลนฟังชอบใจ
นายเรื่องบ้านนาใน	ร้องคู่ชอกก็น่าฟัง

(นายคั้น หน้า ๒๘)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

วรรณคดีเรื่องนายคั้นนี้ ผู้จัดพิมพ์คือ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๑ ปรึวรรตเป็นภาษาปัจจุบันแล้ว คณะผู้ปรึวรรตคือ วิเชียร ณ นคร ฉัตรชัย สุระกาญจน์ และ ปรีชา นุ่นสุข จัดพิมพ์ร่วมกับวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ อีก ๒ เรื่องคือ วันคาร และ ลิลิตโศกนิมิต มีต้นฉบับครบถ้วน และได้ให้คำอธิบายศัพท์ภาษาท้องถิ่นได้บางคำไว้ด้วย

สังเขปเรื่อง

นายคั้นเป็นชายตาบอดตาใส ได้รับเร้าตายายให้ไปขอนางรั้งไรเป็นภรรยา ทางฝ่ายเจ้าสาว ไม่มีใครทราบที่นายคั้นตาบอด เมื่ออยู่ร่วมกัน นายคั้นได้ใช้อุบายและปฏิภาณ ปกปิดความพิการหลายครั้งที่นางรั้งไรเกือบจะจับได้ แต่นายคั้นก็เอาตัวรอดได้ทุกครั้ง จนกระทั่งครั้งสุดท้าย นายคั้นถูกนางรั้งไรเอาปูนกินหมากทาดตา นายคั้นจึงอ้างว่าตาบอดเพราะถูกปูน นางจึงไปหายามารักษา ได้ยามาจากหมอพื้นบ้าน รักษาจนนายคั้นหายตาบอด ท้ายเรื่องนายคั้นออกบวช

๗. สิทน่นไชย

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่อง สิทน่นไชย หรือศรีธัญไชย ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง และเวลาแต่ง ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า อาจเป็นไปได้ว่าบอกไว้แล้วในตอนท้ายเรื่อง แต่ต้นฉบับขาดหายไป จึงไม่ทราบชื่อผู้แต่งและเวลาที่แต่งชัดเจน ตอนต้นเรื่องมีข้อความว่า นำเรื่องมาจากนิทานที่เล่าต่อๆ กันมาเป็นเวลานาน และมีผู้เล่าหลายคนจนเนื้อเรื่องสับสน อาจเป็นเพราะเรื่องสิทน่นไชย หรือ ที่รู้จักกันทั่วไปในภาคอื่นๆ ของไทยว่า “ศรีธัญไชย” เป็นนิทานตกที่นิยมเล่าสืบต่อกันมาด้วยมุขปาฐะ

อาจมีการเพิ่มเติม หรือตัดความตามใจผู้เล่าตามธรรมชาติของวรรณคดีมุขปาฐะ ทำให้วรรณคดีเรื่องนี้มีหลายสำนวน ผู้แต่งจึงได้รวบรวมเรื่องเล่ามุขปาฐะนี้ขึ้นเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ ดังข้อความต่อไปนี้

ข้าขอแดงฉันท์ กล่าวปลุกผูกพัน เรื่องราวนี้ทาน
 ผู้เลากล่าวไว หมิโคแดงฉาน เรื่องราวนี้ทาน วาพทนนไช
 ตาคันตางเลา โหมสินเรื่องราว ต้นปลายควายไขว
 ตัวขานีหนา หมิมาเขาใจ วาพทนนไช ลูกโครทานอา
 ผู้เลากล่าวไว วาพทนนไช ยากไรหนักหนา
 อยุธยาโกทานี กรุงศรีอยุธยา ศิวเมียบสองรา อโยมาชำนาน
 (สีทนนไชย. หน้า ๑)

รายละเอียดการจัดพิมพ์

วรรณคดีเรื่องนี้ผู้จัดพิมพ์คือ ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ พิมพ์โดยคงอักษรวิธีและตัวสะกดตามต้นฉบับหนังสือชุด เนื้อความตอนต้นเป็นบทไหว้ครู จากนั้นได้ดำเนินเรื่องเริ่มตั้งแต่กำเนิดจนถึงศรีธนญไชย ออกอุบายให้ตัวต่อต่ออยุธยา ศรีธนญไชยกลัวความผิดจึงหลบหนีไปความก็หมดเพียงเท่านั้น จึงไม่ทราบได้ว่ากวีแต่งไว้เพียงเท่านั้น หรือยังมีต่ออีกแต่ต้นฉบับหายไป เพราะเนื้อเรื่องศรีธนญไชยสำนวนภาคอื่นจะดำเนินเรื่องต่อไปจนกระทั่งถึงตอนที่ศรีธนญไชยตายเพราะเจ็บใจที่เสียรู้เณรน้องชายที่กลับชาติมาเกิดแก่แก่น* และหากพิจารณาจากขนบการแต่งวรรณคดีประเภทนี้ที่มักแจ้งวันเวลาที่แต่งหรือเวลาที่คัดลอกจบไว้ตอนท้ายเรื่อง เหมือนกับเป็นการปิดการแต่ง แต่สีทนนไชยฉบับที่นำมาวิเคราะห์ไม่มีส่วนนี้ ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าวรรณคดีเรื่องสีทนนไชยนี้ก็น่าจะมีต้นฉบับมากกว่านี้ แต่ได้สูญหายไป

ในฉบับพิมพ์นี้ได้รักษารูปแบบอักษรวิธีและตัวสะกดตามต้นฉบับหนังสือชุด ท้ายเรื่องมีอภิธานศัพท์ ผู้จัดทำอภิธานศัพท์คือ ชวน เพชรแก้ว

* สีทนนไชยสำนวนภาคใต้มี ศรีธนญไชยไม่ได้ฆ่าเณรเหมือนในสำนวนภาคอื่น อาจเป็นเพราะเหตุนี้ จึงไม่มีเรื่องน้องศรีธนญไชยกลับชาติมาเกิดแก่แก่น

สังเขปเรื่อง

สีทนันไชย หรือศรีธรรณไชย เปิดเรื่องด้วยการแนะนำตัวละคร มารดาศรีธรรณไชยฝันว่าได้กินหยากไย่ นางพราหมณ์เมียโหรทำนายว่าจะได้ลูกชายที่โกหกปกคลุม ชอบเล่นลิ้น ศรีธรรณไชยเกิดเป็นเด็กที่มีนิสัยชอบเล่นสำบัดสำนวน และมักทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเนื่องจากการพูดเล่นลิ้นของตน เช่นศรีธรรณไชยมีน้องอีก ๑ คน วันหนึ่งมารดาให้ช่วยคู่น้อง แต่ศรีธรรณไชยปล่อยให้น้องสกปรก ไม่ยอมอาบน้ำให้น้อง โดยอ้างว่ามารดาสั่งให้คู่น้องอย่างเดียว หรือวันหนึ่งมารดาใช้เฝือก เพราะคางข้าวไว้แต่ศรีธรรณไชยกลับปล่อยให้เฝือกกินข้าวจนหมด โดยอ้างว่ามารดาให้ดูเฝือกไว้เฉยๆ มารดาเห็นว่าเลี้ยงไว้ไม่ได้แล้ว จึงไล่ออกจากบ้าน ศรีธรรณไชยอยู่วัดกับหลวงตา ไม่นานก็ไปก่อเหตุในวัดอีกหลายเรื่อง สมภารจึงฝากให้ไปอยู่กับหลวงนาย และในเวลาไม่นานเขาก็ก่อเรื่องจนบ้านหลวงนายไฟไหม้ หลวงนายจึงถวายตัวเขาให้พระเจ้าแผ่นดิน

ศรีธรรณไชยรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน ใช้ปัญญาของคนเอาชนะผู้มาทำขิงเมืองหลายครั้ง บางครั้ง ศรีธรรณไชยก็ใช้ปัญญาเล่นกับถ้อยคำ แกล้งพระเจ้าแผ่นดิน โดยไม่เกรงกลัวพระราชอาญาอย่างไรก็ตาม ด้วยความดีความชอบที่ช่วยรักษาบ้านเมืองไว้ได้ทำให้ได้รับพระราชทานยศเป็นหมื่นศรี พร้อมทั้งพระราชทานบ้านที่ดินและภรรยา ต้นฉบับที่นำมาวิเคราะห์นี้หมดลงตรงที่ ศรีธรรณไชยหลอกให้พระราชานะเมสีกูกต่อต่อยจนบาดเจ็บ ส่วนตัวเขาได้หลบหนีไปเพราะเกรงกลัวความผิด

๘. สุวรรณสาม

ประวัติการแต่ง

ผู้แต่งแจ้งชื่อและวันเวลาที่เขียนจบไว้ในตอนท้ายเรื่องดังนี้

ข้าเขียนสุวรรณสาม	จบเรื่องเนื้อความ	เดือนสิบนั้นแล้ว
วันพระกลางเดือน	สักขราศาศดา	ล่วงได้สองพัน สี่ร้อยหกสิบเขต
พระวรรณป่า	ข้าตั้งปราธนา	เกิดชาติใดหนา มีพระบารมี
ศทรงไตรปิฎก	ยกว่าบารมี	สัพพันอันมี เป็นที่ทุกประการ

(สุวรรณสาม. หน้า ๖๑)

หมายความว่า สุวรรณสามแต่งเสร็จเมื่อวันพระกลางเดือนสิบ พุทธศักราช ๒๔๖๑ ผู้แต่งน่าจะเป็นพระ ดังที่กล่าวนามไว้ว่า “พระวรรณป่า” เห็นได้จากกาที่ผู้แต่งนำเรื่องสุวรรณสามมาจากนิบาตชาดกในพระไตรปิฎก และดำเนินเรื่องตามโครงสร้างการแต่งอรรถกถาชาดกในพระไตรปิฎกอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ มีปัจจุบันวัตถุ เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่อง อดีตวัตถุ เป็นต้นนิทานหรือเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าเล่า สโมธานเป็นการบอกว่าใครกลับชาติมาเกิดเป็นใครในบุคพุทธานาคต* แต่ต่างไปจากวรรณคดีเรื่องอื่นซึ่งแม้จะนำเรื่องมาจากชาดกแต่ก็มีเฉพาะในส่วนของสโมธาน หรือการบอกการกลับชาติทำเรื่องเท่านั้น ไม่มีการปรารภเหตุที่พระพุทเจ้าทรงเล่าเรื่อง (ปัจจุบันวัตถุ) ซึ่งเป็น โครงสร้างของการเล่าเรื่องในอรรถกถาชาดก

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี จัดพิมพ์วรรณคดีเรื่อง *สุวรรณสาม* เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ คงอักษรวิธีตามตัวสะกดในต้นฉบับหนังสือบุคคล ตอนต้นเรื่องซึ่งเป็นบทไหว้ครูขาดหายไป เริ่มต้นเรื่องด้วยการกล่าวถึงสาเหตุที่พระพุทเจ้าจะตรัสเล่าเรื่องสุวรรณสามและดำเนินเรื่องไปจนจบ

สังเขปเรื่อง

เปิดเรื่องด้วยปัจจุบันวัตถุกล่าวถึงพระรูปหนึ่งบิดาขาดหาเลี้ยงบิดามารดา หมู่สงฆ์จึงดิเคียน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทเจ้าทรงทราบเรื่องจึงตรัสว่าในอดีตชาติ เรื่องเช่นนี้เคยปรากฏมาแล้ว จากนั้นจึงทรงเล่าเรื่องสุวรรณสามว่า มีนายพรานซึ่งเป็นนายบ้าน ๒ คนเป็นเกลือกกัน ต่างตกลงที่จะให้บุตรของตนแต่งงานกัน คนหนึ่งมีบุตรชายชื่อทูกุนทะกุมาร อีกคนหนึ่งมีบุตรสาวชื่อ ปาริกา เมื่อกุมารทั้งคู่เติบโตก็มีความรังเกียจอาชีพฆ่าสัตว์ของครอบครัว และปรารถนาพรหมจรรย์ แต่เมื่อจัดผู้ใหญ่ไม่ได้ก็ยอมแต่งงาน แต่ตั้งใจที่จะไม่ล่วงละเมิดประเวณีกัน จากนั้น ๒ สามภรรยาได้ออกบวช พระอินทร์เห็นว่าทั้ง ๒ คนมีวิบากกรรมจะทำให้ตาบอด จึงแนะวิธีให้ทั้งคู่มีบุตรด้วยการ

* โครงสร้างการแต่งอรรถกถาชาดกยังมีอีก ๒ ส่วนคือ คาถา และ ไวยากรณ์ คาถา คือ ถ้อยคำที่แต่งเป็นคำฉันท์บาลี ตัวละครในนิทานเป็นผู้กล่าว ส่วน ไวยากรณ์คือคำอธิบายศัพท์ในด้านความหมายและ ไวยากรณ์

ให้ทูกนทะใช้มือสัมผัสท้องของนางปาริกา พระโพธิสัตว์ก็ได้จุติมาเกิดในท้องของนางชื่อสุวรรณสามกุมาร

ต่อมา ทูกนทะและนางปาริกาถูกกฤษณ์พันพิษไล่จนคาบอด สุวรรณสามจึงออกหาผลไม้ ตักน้ำและปรนนิบัติบิดามารดาไม่เว้นวัน วันหนึ่งพระราชอาประพาสาป่า พบฝูงสัตว์อยู่ล้อมรอบ สุวรรณสามก็สงสัยว่าสุวรรณสามจะไม่ใช่มนุษย์ จึงยิงศรไปถูกสุวรรณสามล้มลง สุวรรณสามร้องเรียกหาผู้ยิงพร้อมกับยกโทษให้ พระราชาทรงได้ยินจึงออกไปหาทราบว่างูสุวรรณสามมีความกตัญญู ทรงคิดว่ากระทำบาปอย่างใหญ่ จึงคิดจะล้างบาปด้วยการทำหน้าที่ดูแลบิดามารดาแทน พระราชาเสด็จไปอาศรมบอกเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้สองคาบสทราบ และทั้งสามกลับมาที่เกิดเหตุอีกครั้ง ด้วยอานิสต์แห่งการกระทำสังฆาริษฐานของทูกนทะและปาริกา ทำให้สุวรรณสามฟื้นชีวิต และตาของทั้งคู่ก็กลับมองเห็น ได้อีกครั้ง ท้ายเรื่องเป็นการประชุมชาคคือบอกว่าพระสุวรรณสามกลับชาติมาเกิดเป็นพระพุทธรองค์

๕.พระรถเมรี

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องพระรถเมรีจัดเป็นวรรณคดีชิ้นเอกของภาคใต้ มีผู้กล่าวว่าผู้แต่งคือนายเรืองนาใน หรือนามจริงว่า พระอุดมปิฎก (สอน) แห่งวัดสุนทราวาสมีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระรถเมรี : หน้าค่าน้ำ) โดยสันนิษฐานจากข้อความในเนื้อเรื่องว่า “ในจิตคิดเคือง เพราะทรงผ้าเหลือง คือไตรสิกขา บอกว่าสนทรา จบเพียงนี้เอย” และพบคำว่า หลวงพ่อเมือง แห่งวัดสุนทราวาส คำว่าหลวงพ่อเมืองเป็นคำที่ใช้เรียกพระที่เคยอยู่ในเมืองหลวง (หลวงพ่อเมือง ย่อมาจาก หลวงพ่อที่อยู่ในเมือง) ตรงกับคำเรียกพระอุดมปิฎก ซึ่งเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดหงษ์รัตนาราม ธนบุรีและยามบั้นปลายชีวิต ได้ย้ายกลับมาอยู่ที่วัดสุนทราวาสจนมรณภาพ

อุดม หนูทอง (พระรถเมรี: บทนำ) กล่าวว่า วรรณคดีสำนวนของนายเรืองนาในนี้แพร่หลายมาก ปรากฏว่าบทสวดตอนเด่นๆ มีผู้จดจำได้ทั่วไป และพบหนังสือชุดซึ่งคัดลอกวรรณกรรมสำนวนนี้อีกฉบับที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ต้นฉบับที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ผู้จัดพิมพ์คือสำนักพิมพ์โสสมสาร กรุงเทพฯ ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่พิมพ์ ตลอด เจยาคม เป็นบรรณาธิการ วรรณคดีเรื่องนี้จัดพิมพ์หลายครั้ง ครั้งแรกอยู่ในปริณญา นินท์ของปราณี ขวัญแก้วเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ เรื่อง “วรรณคดีชาวบ้านจากนุดคำ” ฉบับที่นำมาศึกษานี้เป็นฉบับที่ปริวรรตตัวสะกดและอักษรวิธีเป็นภาษาปัจจุบัน

สังเขปเรื่อง

กล่าวถึงเมืองไพศาลี เจ้าเมืองชื่อพระรตติทร์ไม่มีชายา เศรษฐีพรมจันไม่มีบุตรจึงพาภรรยาไปขอให้ฤๅษีช่วย เศรษฐีไม่ทำตามคำสั่งฤๅษี ภรรยาคลอดลูกสาว ๑๒ คน ต่อมาเศรษฐียากจนจึงนำนาง ๑๒ คนไปปล่อยในป่า นางสิบสองได้พบกับนางยักษ์ม่ายสนทราซึ่งหนีภัยโจรป่ามาอาศัยอยู่กับนางเมรี หรือนางกัณฑ์ริศาเลี้ยง นางสนทราได้รับเลี้ยงนางสิบสองเป็นลูก ครั้นเมื่อนางสิบสองรู้ว่านางเป็นยักษ์จึงหลบหนีทำให้นางสนทราโกรธออกติดตาม แต่เทวดาช่วยกำบังนางสิบสอง ไว้ได้ทั้งหมดหลบหนีมาถึงเมืองไพศาลี ได้ถวายตัวเป็นชายาของพระรตติทร์ทั้ง ๑๒ คน เมื่อนางสนทราทราบข่าวจึงแปลงกายเป็นสาวสวยชื่อนางสมุคชา มาเป็นมเหสีของพระรตติทร์ นางออกอุบายแกล้งป่วยพร้อมเป่ามนต์ทำเสน่ห์พระรตติทร์ขอดวงตาหญิงสาวที่เป็นพี่น้องเรียงกัน ๑๒ คนเพื่อผสมยา พระรตติทร์สั่งให้เพชรฆาตควักตาทั้งสองข้างของนางสิบสอง มีเพียงนางเกาน้องสุดท้องที่ถูกควักเพียงข้างเดียว ขณะที่ทั้ง ๑๒ นางกำลังตั้งครรภ์ เพชรฆาตได้ขุคุโมงค์ได้คืนขังพวกนางไว้ ส่วนนางสนทราส่งดวงตานางสิบสองไปให้นางกัณฑ์ริศารักษาที่เมืองดาวัน

กล่าวถึงพระรตเสน โอรสของนางเกาที่รอดชีวิตเพียงคนเดียวเติบโตขึ้นมาในอุโมงค์ พระอินทร์ให้พระวิษณุกรรมแปลงกายเป็นไก่นำให้พระรตเสนไปทำชนไก่ชาวบ้านและแปลงเป็นลูกกลิ้งไปทำเล่นสะบ้ากับนายโคบาล พระรตเสนขอแลกเปลี่ยนเงินพนันเป็นอาหาร ไปเลี้ยงมารดาและป้า ความทราบถึงพระรตติทร์จึงให้รับตัวพระรตเสนเข้าวัง นางสนทราวางแผนกำจัดพระรตเสน โดยทำมารยาว่าป่วย ไข้ให้พระรตเสนไปเอายาที่เมืองดาวัน ระหว่างทางพบฤๅษี และฤๅษีช่วยแก้เนื้อความจดหมายที่สั่งฆ่าพระรตเสนให้เป็นการจัดพิธีแต่งงานกับนางกัณฑ์ริศแทน เมื่อพระรตเสนอยู่กับนางกัณฑ์ริศระยะหนึ่งก็หนีกลับเมืองโดยมอมเหล้านางจนเมามาย ก่อนหนีได้ขโมยดวงตาของแม่และป้าพร้อมทั้งยาประสาน ผงวิเศษ และไม้กำพืดไปด้วย นางกัณฑ์ริศติดตามอ่อนวอนให้พระรตเสนกลับ แต่ม้าของพระรตเสนพาพระรตเสนกลับเมือง ได้ไปฆ่านางยักษ์สนทราและพา

มารดาออกจากอุโมงค์เป็นมเหสีของพระรตธิ์คังเคิม จากนั้นรตเสนกลับไปหานางกัทธิ แต่เมื่อนางทราบวามารดาตายก็สิ้นใจตาม พระรตเสนจัดพิธีศพนางเสร็จก็เดินทางไปเรียนวิชากับฤาษีและไปได้นางทศนารี น้องนางกัทธิที่เมืองนาควาริ และได้พานางหนีไป พระบิดาของนางทศนารีโกรธออกตามฆ่า จนมาพบฤาษีช่วยใกล้เกลี้ย พระรตเสนขอขมาและกลับเมืองไพศาลี ต่อมานางสิบสองได้พบกับบิดามารดา และพระรตเสนนางทศนารีกลับเมืองนาควาริ

๑๐. ปลาบู่ทองคำพยับ

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้ต้นฉบับขาดหายไปทั้งตอนต้นและตอนท้าย คงเหลือแต่เนื้อเรื่องจึงไม่อาจสันนิษฐานชื่อผู้แต่งและระยะเวลาการแต่งได้แน่ชัด

รายละเอียดการจัดพิมพ์

ต้นฉบับที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมวิทยาลัยครูภูเก็ต เป็นผู้ดำเนินการจัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ผู้ปริวรรตคือ อมรา พงษ์ปัญญา และ สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ รูปแบบอักษรวิธีและตัวสะกดเป็นแบบภาษาไทยปัจจุบัน เนื้อหาตอนต้นและตอนท้ายขาดหายไป ฉบับพิมพ์เริ่มตั้งแต่กล่าวถึงครอบครัวเศรษฐี มีภรรยา ๒ คน เมียหลวงชื่อนางขนิษฐา เมียน้อยชื่อนางขนิษฐี ทุกวันนางขนิษฐาจะออกไปช่วยเศรษฐีหาปลา เรื่องดำเนินไปจนกระทั่งถึงตอนพระภิกษุมาเทศน์สองผัวเมียให้เห็นผลกรรมที่ทำไว้กับนางขนิษฐีและนางเอื้อย และพระได้เล่าเรื่องราวในอดีตชาติที่นางขนิษฐีเคยทำไว้ ทำให้ชาตินี้ต้องมากินเนื้อลูกตัวเอง ต้นฉบับก็หมดเพียงเท่านี้ นอกจากนี้ในระหว่างการดำเนินเรื่องมีช่วงที่ต้นฉบับขาดหายไปหลายตอน เช่น ตอนที่เศรษฐีฆ่าภรรยา และตอนแม่ปลาบู่ถูกจับ ตอนนางเอื้อยเข้าวัง และตอนนางเอื้อยหลงกลแม่เลี้ยงเหยียบกระดานหกตกในกระทะน้ำร้อนเสียชีวิต เป็นต้น ตอนเหล่านี้ไม่มีในต้นฉบับเพราะชำรุดสูญหายไป

สังเขปเรื่อง

ต้นฉบับหนังสือเรื่องนี้ชำรุดหลายหน้า ทำให้เนื้อความไม่ปะติดปะต่อกัน เนื้อเรื่องที่ปรากฏในฉบับพิมพ์คือ กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งมีอาชีพหาปลา สามมีภรรยา ๒ คน วันหนึ่งสามมีฆ่า

ภรรยาหลวงตาย แล้วกลับมาบอกว่านางหนีตามชู้ไป และใช้งานนางเอี้ยลูกสาวภรรยาหลวงอย่างหนัก ภรรยาหลวงกลับมาเกิดเป็นปลาบู่ มาหานางเอี้ย จากนั้นเนื้อความหายไป จนถึงเหตุการณ์ในวังกล่าวถึงนกแขกเต้ากราบทูลพระราชารว่า แม่เลี้ยงออกอุบายฆ่าตนแล้วลับเปลี่ยนนางอ้ายมาแทน และตัวนางเอี้ยได้กลับมาเกิดเป็นนกแขกเต้า จากนั้นกล่าวถึงพระราชเสด็จออกคล้องช้าง เมื่อกลับมาไม่พบนกแขกเต้า กล่าวถึงนกแขกเต้าหนีไปอยู่ในรูลู (ต้นฉบับตอนที่นกแขกเต้าถูกนางอ้ายพยายามฆ่าขาดหายไป) รูลูช่วยให้นกแขกเต้าหนีออกไปนอกวัง ระหว่างทางเกือบถูกงูกัดกินเป็นอาหาร แต่นกกดมาจิกงูก่อน นกแขกเต้าเดินทางจนพบพระดาบส

ต้นฉบับที่เหลือต่อมา เป็นตอนที่พระราชพิพากษาโทษนางอ้าย เอี้ยขอพระราชทานโทษแต่นางอ้ายไม่ทราบ จึงกินยาตายเพราะกลัวการลงโทษ พระราชาโปรดให้นำร่างนางอ้ายไปทำเนื้อส้มส่งให้พ่อแม่ นางกิน ฝ่ายพ่อแม่ นางจิตใจที่ได้ของพระราชทาน ตักเนื้อมากินทุกวัน แม้นางอึ้งลูกสาวอีกคนจะท้วงว่าเป็นร่างนางอ้ายก็ไม่ฟัง จนกระทั่งพบมือและหัวของนางก็รู้ความจริง กลัวความผิดจึงพากันหนี ต้นฉบับมาหมดลงในตอนที่ทั้งสามพบกับพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ฟังธรรม จากนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้เสด็จเข้าไปในเมืองและเล่ากรรมที่ทุกคนได้ก่อเวรมาในชาติก่อนจึงต้องมารับผลกรรมของตนในชาตินี้

๑๑. วันการ

ประวัติการแต่ง

วรรณคดีเรื่องนี้ปรากฏชื่อผู้แต่งในกลอนแปดตอนต้นเรื่องก่อนบทไหว้ครูว่า “รูปชื่อท่อมผู้เขียนแม่เพี้ยนผิด” จึงมีการสันนิษฐานว่าชื่อท่อมที่กล่าวถึงนี้เป็นพระภิกษุ เพราะใช้คำว่า “รูป” ซึ่งเป็นสรรพนามแทนผู้พูดที่ใช้กับพระภิกษุ ชวน เพชรแก้ว และปรีชา มุ่นสุข ก็มีความเห็นว่า พระท่อมน่าจะเป็นผู้คัดลอก (นายค้น วันการ ลิลิตโศพศนิมิต : บทนำเรื่อง) ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อสันนิษฐาน เพราะข้อความนี้อยู่ในคำประพันธ์ประเภทกลอนตอนต้นเรื่อง ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการเขียนแต่งเดิมเข้ามาทีหลัง เนื่องจากวรรณคดีนิทานประ โลม โลกทุกเรื่องที่น่ามาศึกษานี้นิยมแต่งด้วยกาพย์ฉับฉิ่ง และกาพย์สุรางคนางค์ ไม่ปรากฏว่ามีวรรณคดีเรื่องใดใช้กลอนแปดแต่ง นอกจากนี้คำประพันธ์นี้ยังอยู่ก่อนบทไหว้ครู ซึ่งไม่มีวรรณคดีเรื่องใดแต่งบทไหว้ครูหลังการเจ้่งนาม ทุกเรื่องที่น่ามาศึกษาต่างเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครูทั้งสิ้น (ไม่รวมถึงวรรณคดีที่ต้นฉบับขาดหายไป) ดังนั้น จึงแน่ชัดว่า กลอนนำของเรื่องนี้จะต้องแต่งขึ้นมาจากภายหลัง

ส่วนวันเวลาที่แต่ง แจ่ม ไว้คอนต้นเรื่องหลังจากบทไหว้ครูว่า

จะว่าไม่หก จอจั่ววาศก เดือนสิบเอ็ดหนา
 ขึ้นค่ำวันพฤหัสบดี ยอนมัสครุบา ปัญจะพรหมา จตุพักตร์พรหมมิ
 (วันการ. หน้า ๕๗)

ข้อความนี้กล่าวว่ วรรณคดีเรื่องนี้แต่งเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ปีกอ จั่ววาศก รัชดาเสพมงคลเลิศ (๒๕๓๕ : ๓๑) ได้ตรวจสอบกับปฏิทิน ๑๘๐ ปีพบว่า ปีกอจั่ววาศก เดือนสิบเอ็ดขึ้น ๑ ค่ำวันพฤหัสบดี ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๖๕

รายละเอียดการจัดพิมพ์

วรรณคดีเรื่องนี้ ตีพิมพ์ร่วมกับวรรณคดีอีก ๒ เรื่องคือ นายคั่น และลิลิตโศพศนิมิต ซึ่งเป็นวรรณคดีของชาวนครศรีธรรมราช ผู้จัดพิมพ์คือศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ รูปแบบอักษรวิธีและตัวสะกดเป็นรูปแบบภาษาไทยปัจจุบัน ผู้ปริวรรตคือ วิเชียร ณ นคร ฉัตรชัย สุระกาญจน์ และปรีชา นุ่นสุข มีเนื้อหาครบสมบูรณ์ หายเรื่องมีอภิธานศัพท์จากวรรณคดีเรื่องนี้ด้วย

สังเขปเรื่อง

กล่าวถึงครอบครัวเศรษฐีพุทโท ภรรยาชื่อนางวรลักษณ์ วันการเป็นเทพบุตรลงมาจุติในครรภ์นางวรลักษณ์ เมื่อนางวรลักษณ์คลอดวันการก็เสียชีวิตในวันนั้น ระหว่างพิธีเผาศพ เศรษฐีพุทโทเสียใจระโคคเข้ากองไฟตายตามภรรยา วันการจึงเป็นเด็กกำพร้า คายายคนหนึ่งรับเลี้ยงจนโต วันหนึ่งวันการฝากปลาทุเค็ม ไปขายกับเรือสำเภา นายสำเภานำปลาทุเค็มขายให้นางวันจันทร์มเหสีเมืองไพศาลีซึ่งกำลังอยากเสวยปลาทุเค็มอยู่พอดี ได้ค่าปลาทุเค็มเป็นมะพร้าว ๒ ผลข้างในมีทองคำ วันการไม่รู้ว่ มะพร้าวมีทองจึงได้ฝากนายสำเภาไปขายอีก นายสำเภาไปขายให้ท้าวพาลวงศ์ซึ่งเป็นโรคสันนิบาตอยากเสวยมะพร้าว เมื่อท้าวพาลวงศ์ผ่าผลมะพร้าวพบทองคำอยู่จึงให้ศรัชชตอบแทน วันการได้ศรมาก็ทิ้งไว้ ต่อมาได้ฝากศรไปขายอีก คราวนี้ นายสำเภาไปถึงเมืองปัญญา ซึ่งอยู่ระหว่างยักษ์สี่เศียรยกทัพมาเพราะต้องการตัวนางวันพุธ ธิดาพระเจ้าปัญญา พระอินทร์ให้ท้าวพิษณุกรรมมา

ช่วยนางวันพุทธบยัภย์ ใช้ศรชัยฆ่ายักษ์ตาย ท้าวปัญจาจึงสั่งให้ทำหีบกลใส่นางวันพุทธเป็นเครื่องบรรณาการ

เมื่อหีบยนต์มาถึงบ้านวันคาร เขาหาช่องเปิดหีบไม่ได้ ส่วนนางวันพุทธแอบออกมาแรมมิตอาหารให้วันคารแล้วกลับเข้าหีบยนต์ วันคารแอบดูทราบความจริง จึงได้นางเป็นภรรยา ต่อมานางพาวันคารและตายายไปแรมมิตเมืองใหม่ ให้วันคารเป็นพระราชapakครองบ้านเมืองสืบมา

จากการศึกษาภูมิหลังของวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลกที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาในครั้งนี้ พบว่า วรรณคดีส่วนใหญ่แต่งหรือคัดลอกในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) จนมาถึงปีพุทธศักราช ๒๔๖๕ ซึ่งอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เห็นได้จากวรรณคดีที่ระบุพุทธศักราชที่สร้างแน่นอนมักอยู่ในสมัยนี้ทุกเรื่อง เช่น เจ้าพุดโท สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๑ ทศตะ สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ สุวรรณสาม สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ และวันคาร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕

ดังนั้น วิธีชีวิตและความเป็นชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีที่นำมาศึกษา จึงน่าจะเป็นวิธีชีวิตของผู้คนในสมัยที่สร้างวรรณคดี แม้ว่าจะไม่แน่ชัดว่าปี พ.ศ. ที่ระบุไว้เป็นปีที่แต่งหรือปีที่คัดลอก หากเป็นการแต่ง ก็ย่อมแน่นอนว่าผู้แต่งย่อมนำประสบการณ์ที่ได้พบในสมัยของตนมาใส่ไว้ในวรรณคดี แต่ถ้าเป็นการคัดลอก ผู้คัดลอกก็มีโอกาสที่จะปรับปรุงแก้ไข หรือแต่งเพิ่มเติม ซึ่งก็อาจจะนำประสบการณ์ของตนใส่เข้าไปด้วย ดังปรากฏว่าในเนื้อเรื่องจำปาสี่ต้น นายพันผู้คัดลอกได้เขียนเนื้อเรื่องบางตอนเพิ่มเติมเข้าไป (รัชดา เสพมงคลเลิศ, ๒๕๓๕ : ๒๖) การศึกษาภาพวิถีชีวิตของชุมชนภาคใต้จากวรรณคดีเรื่องที่คัดค้านี้ จึงน่าจะเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนภาคใต้ในอดีต โดยเฉพาะในสมัยต้นรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นยุคที่บ้านเมืองอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ก่อนที่ประเทศไทยจะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาวิถีชีวิตของชุมชนภาคใต้จากวรรณคดีท้องถิ่นประเภทนิทานประโลมโลกครั้งนี้ จึงเป็นความพยายามที่จะมองย้อนกลับไปพิจารณาวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนภาคใต้ในอดีตเพื่อให้เห็น “รากแห่งวัฒนธรรมชุมชน” ที่เข้มแข็งและส่งทอดต่อมาถึงสมัยปัจจุบันนี้ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น